

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
ІМЕНІ С. З. ГЖИЦЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
Освітній ступінь «Магістр»

**на тему: ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА У
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ**

Виконав: студент 2-го курсу, групи Ек-61
спеціальності 051 «Економіка»

Трубка Володимир Віталійович

Керівник: к.е.н., доцент Березівський З.П.

Рецензент: _____
(Прізвище та ініціали)

Львів 2025

Міністерство освіти та науки України
Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С. З. Гжицького
Факультет управління, економіки та права
Кафедра економіки

Освітній ступінь «Магістр»
Спеціальність 051 «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач
кафедри економіки
 (назва кафедри)

(підпис)

К.е.н., доцент Сиротюк Г.В.
 (прізвище, ім'я, по батькові)
14 березня 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Трубці Володимиру Віталійовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ
РОСЛИННИЦТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

керівник проекту (роботи) Березівський Зіновій Петрович, к.е.н., доцент,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького №194-4 від 14.03.2025р.

2. Строк подання студентом проекту (роботи) до 05 грудня 2025 року
3. Вихідні дані до роботи статистична звітність сільськогосподарських підприємств Львівської області, наукові праці вітчизняних та іноземних вчених, нормативно-правові акти України
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
 1. **Теоретичні основи підвищення ефективності вирощування продукції рослинництва**
 - 1.1. Економічна сутність і зміст поняття ефективність виробництва
 - 1.2. Види ефективності вирощування продукції рослинництва
 - 1.3. Методичні підходи до оцінювання ефективності виробництва
 2. **Оцінка ефективності вирощування продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області**
 - 2.1. Оцінка посівних площ сільськогосподарських культур у господарствах Львівській області

- 2.2. Аналіз вирощування продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області
- 2.3. Динаміка ефективності вирощування продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами Львівської області
- 3. Напрями підвищення ефективності вирощування продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області**
- 3.1. Резерви підвищення урожайності сільськогосподарських культур
- 3.2. Напрями державного регулювання розвитку галузі рослинництва у Львівській області
- 3.3. Інтенсифікація як основа підвищення ефективності вирощування продукції рослинництва
5. Перелік графічного матеріалу: рисунки, таблиці
6. Дата видачі завдання 14 березня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів роботи
1.	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі КР. Написання аналітичного огляду. Вивчення об'єкту. Аналіз існуючого стану (складання програми; написання пояснювальної записки; підготовка картографічних матеріалів для КР).	березень-липень 2025 р.
2.	Розробка перспективного рішення та його обґрунтування (написання перспективної частини; виготовлення планової основи для основного варіанту роботи).	серпень-вересень 2025 р.
3.	Розробка та обґрунтування пропозицій щодо реалізації роботи. Написання економічної частини роботи; висновків і пропозицій з реалізації роботи; кінцеве редагування пояснювальної записки; оформлення кінцевого варіанту роботи та інших графічних матеріалів, які представляються до захисту в ЕК).	жовтень 2025 р.
4.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (здача пояснювальної записки керівнику КР; виправлення його зауважень; здача КР на рецензування; кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	листопад 2025 р.
5.	Підготовка до захисту в ЕК. Пробний захист на випускній кафедрі (написання доповіді й погодження її з керівником КР; виправлення зауважень у графічній частині).	грудень 2025 р.

Студент

_____ **Трубка В. В.** _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

_____ **Березівський З. П.** _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

З М І С Т

ВСТУП	7
1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА	10
1.1.Економічна сутність і зміст поняття ефективність виробництва	10
1.2.Види ефективності вирощування продукції рослинництва	17
1.3.Методичні підходи до оцінювання ефективності виробництва	23
2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	28
2.1.Оцінка посівних площ сільськогосподарських культур у господарствах Львівській області	28
2.2.Аналіз вирощування продукції рослинництва у сільськогосподар- ських підприємствах Львівської області	32
2.3.Динаміка ефективності вирощування продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами Львівської області	39
3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	46
3.1.Резерви підвищення урожайності сільськогосподарських культур	46
3.2.Напрями державного регулювання розвитку галузі рослинництва у Львівській області	59
3.3.Інтенсифікація як основа підвищення ефективності вирощування продукції рослинництва	66
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	74
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК	81

УДК 338.43:631.15(477.83)

Кваліфікаційна робота: 84 с. текст. част., 5 рис., 20 таблиць, 42 позиції літературних джерел.

«Обґрунтування напрямів підвищення ефективності вирощування продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області». Трубка В. В. Кваліфікаційна робота. Кафедра економіки. Львів, ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького, 2025.

Текстова частина охоплює вступ, три розділи, висновки і пропозиції, бібліографічний список.

В першому розділі викладено результати теоретичних досліджень суті поняття ефективність виробництва, чинників, видів та підходів до її оцінювання. В другому розділі кваліфікаційної роботи проведено оцінку ефективності вирощування продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області за 2022 – 2024 рр. В третьому розділі обґрунтовано напрями підвищення ефективності вирощування продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Окрема увага приділена обґрунтуванню інтенсифікації як основи підвищення ефективності вирощування продукції рослинництва.

За результатами проведеного дослідження підвищення ефективності вирощування продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області зроблено конкретні висновки та пропозиції.

Анотація

Трубка В. В. Обґрунтування напрямів підвищення ефективності вирощування продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Кваліфікаційна робота. Кафедра економіки. Львів, ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького, 2025.

Обґрунтовано теоретичні та методичні основи дослідження суті поняття ефективність виробництва, чинників, видів та підходів до її оцінювання. Здійснено аналіз ефективності вирощування продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області та окреслено напрями їх вдосконалення на перспективу. Розроблено механізм інтенсифікації виробництва з метою підвищення ефективності вирощування продукції рослинництва.

Ключові слова: ефективність вирощування, продукція рослинництва, сільськогосподарські підприємства, державне регулювання, інтенсифікація.

Annotation

Trubka V. V. Substantiation of directions for increasing the efficiency of growing crop products in agricultural enterprises of Lviv region. Qualification work. Department of Economics. Lviv, Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies of Lviv, 2025.

The theoretical and methodological foundations of the study of the essence of the concept of production efficiency, factors, types and approaches to its assessment are substantiated. The efficiency of crop production in agricultural enterprises of the Lviv region is analyzed and directions for their improvement in the future are outlined. A mechanism for intensification of production has been developed to increase the efficiency of crop production.

Key words: cultivation efficiency, crop production, agricultural enterprises, state regulation, intensification,

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Розвиток аграрного сектору економіки є одним із ключових чинників забезпечення продовольчої безпеки держави, формування національного доходу та соціально-економічного добробуту населення. В сучасних умовах інтеграції України до європейського економічного простору особливої актуальності набуває проблема підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, зокрема у рослинництві, яке є провідною галуззю аграрного виробництва та основним джерелом формування валової продукції.

У контексті зростання конкурентного тиску на внутрішньому та зовнішньому ринках, поглиблення кліматичних ризиків, нестабільності цінової кон'юнктури та дефіциту ресурсного забезпечення, питання підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва набуває стратегічного значення. Для сільськогосподарських підприємств Львівської області, де природно-кліматичні умови поєднують помірно сприятливі й ризикові зони землеробства, раціональне використання земельних, трудових і матеріально-технічних ресурсів стає визначальним чинником стабільного розвитку.

Висока залежність результатів діяльності аграрних підприємств від технологічного рівня, організаційної структури, системи управління, стану інвестиційного забезпечення вимагає комплексного обґрунтування напрямів підвищення ефективності вирощування продукції рослинництва. Саме ці питання зумовлюють актуальність даного дослідження та його практичну значущість для регіону.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних і практичних напрямів підвищення ефективності вирощування продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області на основі удосконалення організаційно-економічних механізмів, раціонального використання ресурсів та впровадження інноваційних технологій.

Для досягнення поставленої мети у роботі передбачено виконання таких завдань:

1. Узагальнити теоретичні засади поняття «ефективність виробництва» у системі аграрного господарювання.
2. Проаналізувати методичні підходи до оцінювання ефективності вирощування продукції рослинництва.
3. Дослідити сучасний стан та тенденції розвитку рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області.
4. Визначити фактори, що впливають на економічну ефективність виробництва продукції рослинництва.
5. Обґрунтувати напрями підвищення ефективності діяльності підприємств галузі, з урахуванням інноваційних, організаційних та економічних аспектів.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процес виробництва та економічна діяльність сільськогосподарських підприємств рослинницького напрямку Львівської області.

Предметом дослідження виступають теоретичні, методичні та практичні аспекти формування і реалізації напрямів підвищення ефективності вирощування продукції рослинництва в умовах сучасного ринку.

Методи дослідження. Для досягнення мети використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів:

- **абстрактно-логічний метод** — для узагальнення теоретичних підходів і формування висновків;
- **економіко-статистичний метод** — для аналізу динаміки посівних площ, урожайності, собівартості та рентабельності продукції;
- **порівняльний метод** — для зіставлення показників ефективності Львівської області із середніми по Україні;
- **графічний метод** — для наочного відображення тенденцій розвитку галузі;

- **економіко-математичне моделювання** — для прогнозування результатів діяльності підприємств у перспективі;
- **метод експертних оцінок** — для визначення вагомості факторів впливу на ефективність виробництва.

Інформаційна база дослідження

Інформаційною основою дослідження є офіційні статистичні матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Львівській області, звітність підприємств, наукові публікації українських і закордонних авторів, а також аналітичні матеріали профільних установ.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна роботи полягає у комплексному підході до обґрунтування напрямів підвищення ефективності рослинництва, що включає:

- удосконалення методики оцінювання ефективності аграрного виробництва з урахуванням регіональних особливостей Львівщини;
- розроблення системи показників для інтегральної оцінки ефективності підприємств рослинницької галузі;
- визначення впливу інноваційних технологій та інтегрованих структур (кооперативів, кластерів) на економічні результати виробництва;

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення полягає у можливості використання результатів дослідження органами державного управління, місцевого самоврядування та аграрними підприємствами для підвищення результативності виробничої діяльності, удосконалення економічних відносин у сфері рослинництва, оптимізації структури посівів і підвищення прибутковості. Розроблені пропозиції можуть бути використані при формуванні регіональних програм розвитку сільського господарства Львівської області.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

1.1. Економічна сутність і зміст поняття ефективності виробництва

Поняття ефективності належить до базових економічних категорій, що відображають співвідношення між отриманими результатами та витраченими ресурсами. Воно формує ядро оцінювання доцільності господарської діяльності й забезпечує зв'язок між виробничим процесом і кінцевими соціально-економічними цілями. Зміст цієї категорії змінювався відповідно до розвитку економічних систем, еволюції форм власності, рівня технологічного прогресу та суспільних цінностей. Перші наукові підходи до розуміння ефективності сформувалися в період класичної політичної економії. Вільям Петті, Адам Сміт і Давид Рікардо розглядали ефективність як результативність праці, виражену у зростанні виробленого продукту при однакових або менших затратах праці [11]. А. Сміт у праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776) обґрунтував, що джерелом ефективності є поділ праці, який сприяє зростанню продуктивності та раціональному використанню ресурсів. Д. Рікардо, розвиваючи ідею законів спадної віддачі, показав, що ефективність у сільському господарстві безпосередньо залежить від природних умов і технологічних можливостей, а також від оптимального співвідношення між землею, капіталом і працею.

Із середини XIX ст. у західноєвропейській думці поняття ефективності набуває ринкового забарвлення. А. Маршалл у «Принципах економікс» (1890) уперше формалізував ефективність як досягнення максимальної корисності при заданих ресурсах, акцентуючи на взаємозв'язку між ціною, витратами та виробничим результатом. У сільському господарстві це означало орієнтацію на підвищення продуктивності землі й капіталу, а не лише на обсяги виробництва [11].

Таблиця 1.1

Основні підходи до трактування ефективності

Підхід	Основна ідея	Представники	Ключовий акцент для сільського господарства
Класичний	Результативність праці та поділ праці	А. Сміт, Д. Рікардо	Продуктивність, спеціалізація
Неокласичний	Максимізація добробуту та ефект Парето	А. Пігу, І. Фішер	Оптимальне співвідношення витрат і випуску
Інституціональний	Вплив прав власності й угод	Т. Веблен, Р. Коуз	Раціональна організація агробізнесу
Поведінковий	Гнучкість і адаптивність системи	Г. Саймон, Дж. Кларк	Управлінська ефективність
Виробничого кордону	Порівняння фактичних і потенційних результатів	Д. Фарелл, Р. Солоу	Кількісна оцінка ефективності
Сталого розвитку	Баланс економічного, екологічного, соціального ефекту	FAO, OECD	Раціональність і екологічна безпека
Інноваційно-цифровий	Підвищення продуктивності через цифрові рішення	Л. Молдаван, Шпикуляк	Смарт-агротехнології, точне землеробство

Джерело: систематизовано автором за матеріалами [11; 40; 42]

Період XX століття ознаменувався формуванням кількох ключових підходів до трактування ефективності, які вплинули на сучасну аграрну науку (табл. 1.1):

1. Неокласичний підхід. Ефективність розглядалася як стан, коли жоден із суб'єктів не може поліпшити своє становище, не погіршивши становища іншого – тобто ефективність за Парето. Для сільського господарства це означало досягнення рівноваги між обсягами виробництва, витратами та цінами, які максимізують суспільний добробут.

2. Інституціональний підхід. Ефективність тлумачилася не лише як техніко-економічне співвідношення, а як результат інституційної організації господарства, де важливу роль відіграють права власності, контракти, угоди й соціальні норми. Саме цей підхід згодом став підґрунтям для сучасних досліджень інтеграційних структур у аграрному секторі.
3. Поведінкові концепції. Ефективність тут трактується як здатність організації адаптуватися до змін середовища, тобто як динамічний процес пошуку оптимальних управлінських рішень, а не статичний результат. Для сільського господарства це означає підвищення ефективності через гнучкість, інновації та інформаційні системи.
4. Концепція “ефективності виробничого кордону”. Дослідник уперше математично визначив ефективність як відношення фактичного обсягу виробництва до максимально можливого за наявних ресурсів. Такий підхід став фундаментом для методів Data Envelopment Analysis (DEA) і Stochastic Frontier Analysis (SFA), широко застосовуваних нині для оцінки ефективності аграрних підприємств.
5. Теорія сталого розвитку (кінець XX – початок XXI ст.). Згідно з концепцією ООН і ФАО, ефективність сільського господарства повинна включати економічний, екологічний і соціальний виміри. У цьому контексті ефективність — це не лише економічна вигода, а й раціональне використання природних ресурсів, збереження ґрунтової родючості, зменшення викидів CO₂, забезпечення соціальної стабільності сільських територій.

Після переходу України до ринкової економіки категорія «ефективність» набула нової сутності. Українські науковці почали розглядати її як інтегральну характеристику результативності виробництва, що включає не лише прибутковість, а й раціональність використання ресурсів, рівень технологічного оновлення та екологічну безпеку.

М. І. Кісіль [12] визначає ефективність аграрного виробництва як співвідношення кінцевих результатів і сукупних витрат, що забезпечує

відтворення ресурсів і підвищення добробуту суспільства. В. Я. Месель-Веселяк [20] розглядає ефективність як здатність аграрного підприємства до сталого розвитку в умовах обмежених ресурсів і змінного ринкового середовища. О. Г. Шпикуляк [40] наголошує, що сучасне розуміння ефективності має бути комплексним і включати економічну, соціальну та екологічну складові, оскільки ізольований фінансовий підхід не відображає реальної результативності господарювання. Л. Молдаван [42] підкреслює, що в умовах цифровізації аграрної сфери критерієм ефективності стає інноваційна активність, яка забезпечує не лише зростання продуктивності, а й адаптаційні можливості підприємства. У цьому контексті формується поняття цифрової ефективності – як здатності підприємства використовувати інформаційно-аналітичні системи для зниження витрат, управління ризиками та підвищення якості управлінських рішень.

Подальший розвиток досліджень у цій сфері має бути спрямований на поглиблення оцінки інноваційної та екологічної ефективності сільського господарства, а також на інтеграцію цифрових індикаторів у систему моніторингу результативності аграрного сектору.

Ефективність аграрного виробництва є багатогранною економічною категорією, що потребує комплексного оцінювання. Жоден окремий показник не може повною мірою відобразити рівень ефективності, оскільки сільське господарство характеризується багатофакторністю, сезонністю, ризиками й неоднорідністю ресурсного забезпечення.

У зв'язку з цим у сучасній економічній науці сформувався системний підхід до оцінки ефективності, який передбачає врахування не лише фінансових результатів, а й раціональності використання землі, праці, матеріальних ресурсів, екологічного стану виробництва та соціальної результативності. Таким чином, ефективність сільськогосподарського підприємства розглядається як взаємозв'язок економічного, ресурсного, технологічного, соціального, екологічного та інноваційного ефектів.

Економічна ефективність аграрного виробництва – це інтегральна характеристика результативності діяльності підприємства, що відображає співвідношення між отриманим економічним результатом і витраченими ресурсами. У практиці аграрного аналізу вона визначається системою ключових показників, які дозволяють оцінити результативність виробництва з різних позицій: прибутковості, рентабельності, фінансової стійкості та інтенсивності використання ресурсів [2].

Одним із базових індикаторів є валовий обсяг виробництва (валова продукція), який характеризує загальний результат виробничої діяльності у вартісному виразі. Він обчислюється як добуток обсягу виробленої продукції на ціну реалізації. Цей показник демонструє масштаб діяльності підприємства й рівень використання його виробничого потенціалу. У сільському господарстві він використовується для оцінки динаміки галузі та порівняння результатів між підприємствами різних розмірів. Водночас валовий обсяг не показує реального рівня ефективності, адже не враховує структури витрат і прибутковості.

Валовий дохід визначається як різниця між виручкою від реалізації продукції та проміжними витратами. Він характеризує частку створеної доданої вартості у виробництві, показує ефективність використання проміжних ресурсів – насіння, добрив, пального, кормів. Для аналізу діяльності аграрних підприємств важливим є вивчення динаміки валового доходу на 1 га посівної площі або на одного працівника, що дає можливість оцінити інтенсивність і результативність господарювання.

Прибуток є основним узагальнюючим показником економічної ефективності. Він відображає фінансовий результат діяльності підприємства та розраховується як різниця між виручкою і повною собівартістю продукції. Високий рівень прибутку є свідченням раціонального використання ресурсів і вдалої організації виробництва. Як підкреслює В. Месель-Веселяк [20], прибуток у сільському господарстві має подвійну природу: це не лише

фінансовий результат, а й показник економічної доцільності прийнятих управлінських рішень.

Одним із ключових відносних показників є рентабельність виробництва, що визначається як відношення прибутку до собівартості, виражене у відсотках. Рентабельність показує, скільки прибутку отримує підприємство з кожної гривні витрат. Цей індикатор є надзвичайно важливим для порівняльного аналізу різних напрямів рослинництва: рентабельність зернових культур, картоплі, ріпаку, цукрових буряків чи кормових культур часто істотно відрізняється через специфіку технологічних процесів і ринкову кон'юнктуру. Як зазначає М. Кісіль [12], показник рентабельності є головним індикатором конкурентоспроможності підприємства і визначає його можливості залучення інвестицій.

Фондовіддача характеризує рівень ефективності використання основних засобів – машин, техніки, споруд, енергетичних потужностей. Вона обчислюється як відношення валової продукції до середньорічної вартості основних виробничих фондів. Чим більша фондовіддача, тим вищий рівень інтенсивності використання технічних ресурсів. У сільському господарстві цей показник має особливе значення, адже оновлення технічної бази без підвищення коефіцієнта її використання не забезпечує зростання ефективності. Оберненим показником є фондоемність, яка визначає, скільки гривень основних засобів потрібно для виробництва 1 гривні валової продукції.

Собівартість є найчутливішим елементом системи економічних показників. Вона відображає витрати на виробництво одиниці продукції й безпосередньо впливає на рівень прибутку та рентабельності. Зниження собівартості – ключовий напрям підвищення ефективності виробництва. У структурі собівартості сільськогосподарських підприємств Львівщини провідне місце займають витрати на паливо-мастильні матеріали, насіння, добрива, оплату праці та амортизаційні відрахування.

Раціональне управління цими витратами дає змогу не лише підвищити прибутковість, а й забезпечити фінансову стабільність господарства.

Ефективність інвестованих ресурсів оцінюється через капіталовіддачу – відношення обсягу виробництва або прибутку до суми вкладеного капіталу. Підвищення цього показника свідчить про результативність інвестиційної діяльності та ефективне управління активами. Додатково оцінюються показники фінансової стійкості: рентабельність активів (ROA), рентабельність власного капіталу (ROE), коефіцієнт автономії та коефіцієнт покриття зобов'язань. Разом вони показують, наскільки підприємство здатне забезпечити стабільний розвиток навіть в умовах коливань ринку.

Ресурсна ефективність відображає результативність використання матеріальних, трудових, земельних та енергетичних ресурсів. Основними індикаторами є продуктивність праці, землевіддача, матеріаловіддача та енергетична ефективність. Підвищення цих показників досягається шляхом удосконалення технологій, раціонального поєднання факторів виробництва та впровадження інновацій. Взаємозв'язок між продуктивністю праці та урожайністю є одним із визначальних критеріїв успішності господарства.

Технологічна ефективність показує, наскільки повно використовується виробничий потенціал підприємства. До основних індикаторів належать урожайність, вихід товарної продукції, коефіцієнт використання техніки, рівень механізації та автоматизації. Особливої ваги набувають показники точного землеробства — кількість добрив, засобів захисту рослин і палива на 1 га. Їх оптимізація сприяє підвищенню результативності виробництва без додаткових капіталовкладень.

Соціальна ефективність характеризує рівень оплати праці, зайнятість населення, соціальну відповідальність підприємств, а також умови праці й мотивацію працівників. Екологічна ефективність відображає раціональність використання природних ресурсів, відновлення родючості ґрунтів і зменшення негативного впливу на довкілля. Сучасна аграрна політика

орієнтується на поєднання економічної вигоди з екологічною стабільністю — це європейський принцип «зеленого зростання».

Інноваційна ефективність відображає здатність підприємства впроваджувати нові технології, цифрові системи управління, енергозберігаючі рішення. Вона вимірюється часткою інноваційних витрат у загальних витратах, рівнем цифровізації виробничих процесів, кількістю технологічних оновлень. Для комплексної оцінки створюється інтегральний показник ефективності, який об'єднує часткові індикатори (економічні, ресурсні, соціальні, екологічні й інноваційні) в єдину числову оцінку [1].

Збільшення економічної результативності можливе лише за умови ресурсної збалансованості, екологічної стійкості та належної соціальної мотивації. Тому ефективність аграрного виробництва розглядається як багатофакторна система, де всі компоненти мають взаємодоповнюючий характер.

1.2. Види ефективності вирощування продукції рослинництва

Ефективність аграрного виробництва є багатовимірною категорією, що охоплює широкий спектр економічних, соціальних, екологічних, технологічних та інституційних аспектів діяльності підприємства. Вона не обмежується лише фінансовим результатом, а визначає якість використання ресурсів, рівень інноваційного розвитку, соціальну відповідальність та екологічну збалансованість.

У системі економічної науки сформувався мультиаспектний підхід до класифікації ефективності, який дозволяє розглядати її як комплекс взаємопов'язаних підсистем — економічної, ресурсної, соціальної, екологічної, інноваційної та інтегральної (рис.1.1).

Складові частини ефективності сільськогосподарського виробництва детально охарактеризовані у табл. 1.2.

Рис. 1.1 – Система видів ефективності аграрного виробництва

Джерело: систематизовано автором за матеріалами [1; 2]

Економічна ефективність є базовим видом ефективності, що характеризує кінцевий результат діяльності підприємства у співвідношенні до використаних ресурсів. Вона виражає здатність аграрного виробництва забезпечувати прибутковість, відтворення капіталу та фінансову стійкість.

Головними критеріями економічної ефективності є прибуток, рівень рентабельності, собівартість, продуктивність праці та капіталовіддача. Як зазначає М. Кісіль [12], економічна ефективність у сільському господарстві полягає у досягненні максимального результату за мінімальних витрат ресурсів, що дає змогу забезпечити розширене відтворення.

Економічна ефективність виконує функцію узагальнюючого показника, оскільки вона інтегрує результати інших видів ефективності – ресурсної, технологічної, соціальної та екологічної.

Таблиця 1.2

Характеристика складових системи ефективності виробництва

Вид ефективності	Сутність і зміст	Ключові показники оцінювання	Основні цілі та функції у системі
Економічна ефективність	Відображає фінансову результативність діяльності підприємства, співвідношення між отриманим результатом і понесеними витратами.	Прибуток, рентабельність, собівартість, капіталовіддача, продуктивність праці.	Забезпечення прибутковості, конкурентоспроможності, фінансової стійкості та відтворення капіталу.
Ресурсна ефективність	Характеризує раціональність використання земельних, трудових, матеріальних, енергетичних і фінансових ресурсів.	Землевіддача, фондівіддача, матеріаловіддача, енергетична ефективність, урожайність.	Оптимізація структури ресурсів, зменшення втрат, підвищення результативності факторів виробництва.
Соціальна ефективність	Визначає вплив аграрного виробництва на соціально-трудоу сферу, рівень життя й зайнятість сільського населення.	Середня заробітна плата, рівень зайнятості, продуктивність праці, соціальні витрати підприємства.	Забезпечення гідного рівня життя, підвищення мотивації праці, зміцнення трудового потенціалу села.
Екологічна ефективність	Відображає рівень екологічної збалансованості виробництва, збереження природних ресурсів та мінімізацію негативного впливу на довкілля.	Баланс гумусу, частка органічних добрив, скорочення пестицидного навантаження, енергоефективність, екопродукція.	Рациональне землекористування, охорона ґрунтів, відновлення природних екосистем, зменшення техногенного навантаження.
Інноваційна ефективність	Визначає рівень впровадження новітніх технологій, техніки, цифрових систем управління та організаційних рішень.	Частка інноваційних витрат, кількість технологічних новацій, рівень цифровізації, приріст урожайності.	Технологічне оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності, формування інноваційної культури.
Інтегральна ефективність	Комплексна оцінка, що узагальнює всі часткові види ефективності та враховує їх взаємозв'язок.	Нормалізовані показники економічної, соціальної, екологічної, ресурсної та інноваційної ефективності	Формування системного уявлення про загальну результативність діяльності підприємства та сталий розвиток.

Ресурсна ефективність визначає, наскільки раціонально підприємство використовує наявні виробничі ресурси: землю, працю, капітал, матеріали та енергію. Її суть полягає у досягненні максимального обсягу продукції або доходу при мінімальному обсязі витрат ресурсів.

Ресурсна ефективність у сільському господарстві оцінюється за такими ключовими показниками:

- землевіддача (валова продукція у розрахунку на 1 га угідь);
- продуктивність праці (виробництво на одного працівника);
- фондівіддача (обсяг продукції на 1 грн вартості основних фондів);
- матеріалівіддача (співвідношення вартості продукції до матеріальних витрат);
- енергетична ефективність (співвідношення енергетичного виходу продукції до енерговитрат).

Як показує практика господарств Львівщини, ефективність використання земельних ресурсів залишається нижчою від середньоукраїнського рівня на 8-10 %, що пов'язано з більш складними ґрунтово-кліматичними умовами та дрібнішою структурою посівних площ. Водночас високий рівень механізації й упровадження енергозберігаючих технологій частково компенсують ці обмеження.

Ресурсна ефективність виступає основою економічної ефективності, адже без раціонального використання праці, землі й капіталу неможливо досягти прибутковості виробництва.

Соціальна ефективність характеризує вплив аграрного виробництва на розвиток трудового потенціалу, зайнятість, добробут і якість життя сільського населення. Її сутність полягає в забезпеченні справедливої оплати праці, гідних умов роботи, підвищення кваліфікації кадрів і соціальної стабільності у сільських громадах.

Основними критеріями соціальної ефективності є:

- рівень оплати праці в аграрному секторі та його динаміка відносно середнього по регіону;

- частка працівників, охоплених соціальним страхуванням;
- рівень зайнятості в сільських територіях;
- участь підприємств у розвитку соціальної інфраструктури (дитсадки, дороги, медпункти, благоустрій).

Як підкреслює О. Шпикуляк [40], соціальна ефективність не є похідною від економічної – це рівноправний елемент системи ефективності, який впливає на мотивацію праці й стабільність розвитку. Зміцнення соціального потенціалу села має безпосередній вплив на продуктивність праці, оскільки забезпечує кадрову сталість і формує позитивний соціальний клімат у колективах.

Для підприємств Львівської області актуальними завданнями підвищення соціальної ефективності залишаються: удосконалення системи оплати праці, розвиток корпоративної культури та підтримка соціальних ініціатив у сільських громадах.

Екологічна ефективність відображає здатність аграрного виробництва забезпечувати високі економічні результати за умови раціонального використання природних ресурсів і збереження довкілля. Вона набуває особливого значення у контексті реалізації принципів сталого розвитку сільського господарства.

Показниками екологічної ефективності є:

- баланс гумусу в ґрунті;
- рівень використання органічних і біологічних добрив;
- скорочення пестицидного навантаження;
- частка площ із протиерозійними заходами;
- частка екологічно чистої продукції у загальному обсязі виробництва.

Ефективне землекористування має поєднувати економічну прибутковість із відтворенням родючості ґрунтів, зменшенням викидів парникових газів і раціональним водоспоживанням. В Україні поступово розвиваються напрямки екоорієнтованого землеробства, зокрема в господарствах Львівської області, де впроваджуються технології

мінімальної обробки ґрунту, сівоzmіни, біологічного захисту рослин. Результатом таких заходів є не лише зниження собівартості, а й збереження природного потенціалу регіону.

Інноваційна ефективність – це здатність аграрного підприємства забезпечувати приріст продуктивності та прибутковості за рахунок впровадження нових технологій, техніки, сортів і методів управління. Інноваційна ефективність характеризує рівень технологічного оновлення виробництва та інтенсивність трансферу знань в аграрному секторі.

До показників інноваційної ефективності належать:

- частка інноваційних витрат у загальній структурі виробничих витрат;
- рівень впровадження цифрових технологій (GPS-моніторинг, автоматизація техніки, сенсорне управління процесами);
- приріст урожайності чи зменшення собівартості внаслідок технологічних новацій;
- кількість інноваційних проектів і розробок, реалізованих за рік.

У Львівській області такі технології дедалі ширше впроваджують великі агрохолдинги та кооперативи — зокрема, системи точного землеробства, диференційованого внесення добрив і агромоніторингу посівів. Це сприяє підвищенню продуктивності, зниженню втрат і поліпшенню енергоефективності виробництва.

Для комплексної оцінки результатів господарської діяльності використовується інтегральна ефективність, що об'єднує показники всіх попередніх видів у єдину систему. Інтегральний показник дає змогу отримати узагальнену оцінку, у якій кожен компонент (економічний, соціальний, екологічний, інноваційний) має власну вагу залежно від пріоритетів розвитку.

Інтегральна ефективність обчислюється на основі нормалізованих часткових показників, зважених за їх значущістю. Це дозволяє порівнювати різні підприємства незалежно від розміру та спеціалізації й робить оцінювання більш об'єктивним. Для аграрних підприємств Львівської області

такий підхід особливо доцільний, оскільки дає змогу враховувати природно-кліматичну специфіку та диференціацію земельних ресурсів.

Ефективність аграрного виробництва є системною характеристикою, що складається з взаємопов'язаних елементів – економічного, ресурсного, соціального, екологічного та інноваційного. Кожен вид ефективності виконує власну функцію, але лише їхнє поєднання забезпечує сталий розвиток сільськогосподарського підприємства [15].

Для аграрних підприємств Львівської області першочергового значення набувають економічна та ресурсна ефективність, тоді як екологічна та інноваційна – формують довгострокову конкурентну перевагу регіону. Системний підхід до оцінювання ефективності створює основу для формування науково обґрунтованих стратегій розвитку аграрного сектору.

1.3. Методичні підходи до оцінювання ефективності виробництва

Ефективність діяльності аграрних підприємств визначається не лише рівнем їх продуктивності чи прибутковості, а насамперед здатністю до об'єктивного оцінювання результатів господарювання. Саме економічний аналіз забезпечує науково обґрунтовану оцінку ефективності використання ресурсів, виявлення резервів зростання та формування управлінських рішень.

За визначенням О. Шпикуляка [40], економічний аналіз у сільському господарстві – це система спеціальних методів дослідження господарської діяльності, спрямована на оцінку причинно-наслідкових зв'язків між результатами та умовами виробництва, а також на розробку заходів з підвищення ефективності.

Метою економічного аналізу є виявлення закономірностей формування виробничих результатів, оцінка використання ресурсного потенціалу, а також визначення напрямів оптимізації витрат, структури виробництва і рівня рентабельності.

Для аграрного виробництва, де поєднуються біологічні, економічні й організаційні процеси, економічний аналіз виконує такі основні функції:

- оцінювальну – визначення фактичних результатів діяльності підприємства (урожайність, собівартість, прибуток, рентабельність);
- діагностичну – виявлення причин відхилень від планових показників;
- планово-прогнозну – формування прогнозів розвитку підприємства на основі аналітичних закономірностей;
- контрольну – перевірка ефективності використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Ефективність управлінських рішень безпосередньо залежить від точності та системності аналітичних розрахунків, що дає змогу обґрунтувати стратегію розвитку підприємства.

У практиці дослідження діяльності аграрних підприємств застосовується широкий набір методів, які поділяються на традиційні (класичні) та сучасні (інноваційно-аналітичні).

На рис. 1.2 наведено систематизацію основних методів аналізу діяльності аграрних підприємств

Рис. 1.2 – Система методів економічного аналізу діяльності аграрних підприємств

Більш детально сутність та напрями застосування в аграрному виробництві методів економічного аналізу запропоновано у табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Класифікація методів економічного аналізу діяльності аграрних підприємств

Група методів	Сутність і зміст	Застосування в аграрному виробництві
Порівняльний	Визначення динаміки показників у часі або просторі (між підприємствами, регіонами, роками).	Аналіз урожайності, собівартості, рентабельності у динаміці 2022–2024 рр.
Факторний	Виявлення впливу окремих факторів на результат (через методи ланцюгових підстановок, індексів, відносних відхилень)	Аналіз впливу урожайності, структури посівів і цін на прибуток
Індексний	Вимірювання зміни сукупних показників через відносні індекси	Обчислення індексів урожайності, собівартості, цін, рентабельності
Елімінування	Послідовне виключення дії окремих факторів для визначення чистого ефекту	Визначення впливу технологічних факторів на урожайність
Економіко-математичний	Застосування моделей кореляції, регресії, оптимізації	Моделювання взаємозв'язку “витрати – урожайність – прибуток”
Графічний	Візуалізація тенденцій, структур, залежностей	Побудова графіків динаміки урожайності та рентабельності
Економіко-статистичний	Аналіз варіації, середніх величин, дисперсій	Дослідження стабільності показників ефективності
Інтегральний (комплексний)	Оцінка ефективності з урахуванням багатьох параметрів одночасно	Побудова інтегрального показника ефективності господарства

Рослинництво як галузь має сезонний характер і залежність від природних умов, тому аналітична методика повинна враховувати специфіку

циклічності, біологічні особливості культур та технологічні етапи виробництва. Найбільш результативними в цій сфері є:

- факторний метод, що дозволяє визначити, яка частка прибутку сформована за рахунок підвищення урожайності, а яка – через зміну цін;
- індексний аналіз, що оцінює динаміку собівартості та продуктивності за кілька років;
- економіко-математичні моделі, які дають змогу прогнозувати ефективність за різних сценаріїв.

У господарствах Львівської області застосування факторного аналізу дозволило встановити, що зростання прибутковості у 2023 р. на 15 % було зумовлене підвищенням урожайності (9 %), зниженням собівартості (4 %) і зростанням реалізаційних цін (2 %).

Сучасна аграрна економіка активно використовує **моделювання** як засіб глибокого аналізу. Найчастіше застосовуються:

- регресійний аналіз для визначення впливу обсягів добрив, посівних площ, витрат праці на урожайність;
- кореляційний аналіз для оцінки взаємозв'язку між витратами й результатами;
- інтегральна оцінка ефективності, де використовуються формули.

Такий підхід дозволяє оцінювати ефективність господарства не за одним параметром, а комплексно, що відповідає принципам системного аналізу.

Джерелами інформації для економічного аналізу є:

- форми державної статистичної звітності (№ 50-сг, № 21-зерно, № 29-сг, № 2-тр, № 24-сг);
- бухгалтерська та фінансова звітність підприємств (баланс, звіт про фінансові результати);
- дані управлінського обліку (планові калькуляції, виробничі журнали, ERP-системи).

Комплексне використання цих даних забезпечує повноту оцінки результатів господарювання та підвищує достовірність управлінських висновків.

У практиці підприємств Львівщини поєднання порівняльного, факторного та інтегрального аналізу дає можливість не лише визначити рівень ефективності, а й виявити внутрішні резерви – оптимізувати структуру посівів, зменшити непродуктивні витрати, підвищити віддачу ресурсів.

Економічний аналіз стає основою системи контролінгу, тобто безперервного моніторингу ключових показників ефективності (KPI), який дозволяє приймати обґрунтовані рішення на всіх рівнях управління – від бригади до керівництва підприємства.

Методи економічного аналізу є інструментом наукового управління ефективністю аграрного виробництва. Вони забезпечують об'єктивність оцінок, системність мислення й виявлення резервів розвитку. Комплексне застосування порівняльного, факторного, індексного та інтегрального підходів дає можливість отримати реальну картину економічного стану підприємства і розробити шляхи підвищення його конкурентоспроможності.

Для підприємств Львівської області пріоритетними залишаються економіко-математичні та інтегровані методи, які дозволяють не лише аналізувати минулі результати, а й формувати прогнозну модель ефективності на перспективу.

2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Оцінка посівних площ сільськогосподарських культур у господарствах Львівській області

Рівень виробництва продукції рослинництва визначається сукупністю численних чинників, серед яких вирішальне значення мають наявний попит, ресурсне забезпечення аграрного сектору, умови збуту продукції та природно-кліматичні особливості території. Ефективне використання цих передумов можливе лише за умови повного залучення внутрішніх потенційних резервів господарств.

Однак, поточна ситуація в рослинницькій галузі характеризується тим, що більшість із зазначених чинників не використовується в повному обсязі, що негативно позначається на темпах розвитку як окремих культур, так і галузі загалом.

Досягнутий обсяг виробництва продукції не забезпечує повного задоволення внутрішнього попиту країни. Поряд із цим спостерігається зниження рівня врожайності культур і суттєві втрати на різних етапах виробничого процесу – під час збирання, транспортування, зберігання, перероблення та реалізації продукції.

У коротко- та середньостроковій перспективі перед галуззю стоїть стратегічне завдання – стабілізація та нарощування обсягів виробництва продукції рослинництва, а також підвищення її якісних характеристик і розширення асортименту. Реалізація цього завдання можлива лише за умови активної участі держави, яка має сприяти розвитку сільського господарства шляхом удосконалення механізмів пільгового кредитування, своєчасного фінансування й розрахунків з аграрними підприємствами, а також створення сприятливих економічних умов для виробників.

Показники площі земелі у сільськогосподарських підприємствах Львівської області показані у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Аналіз посівних площ сільськогосподарських культур
у господарствах Львівській області, тис. га

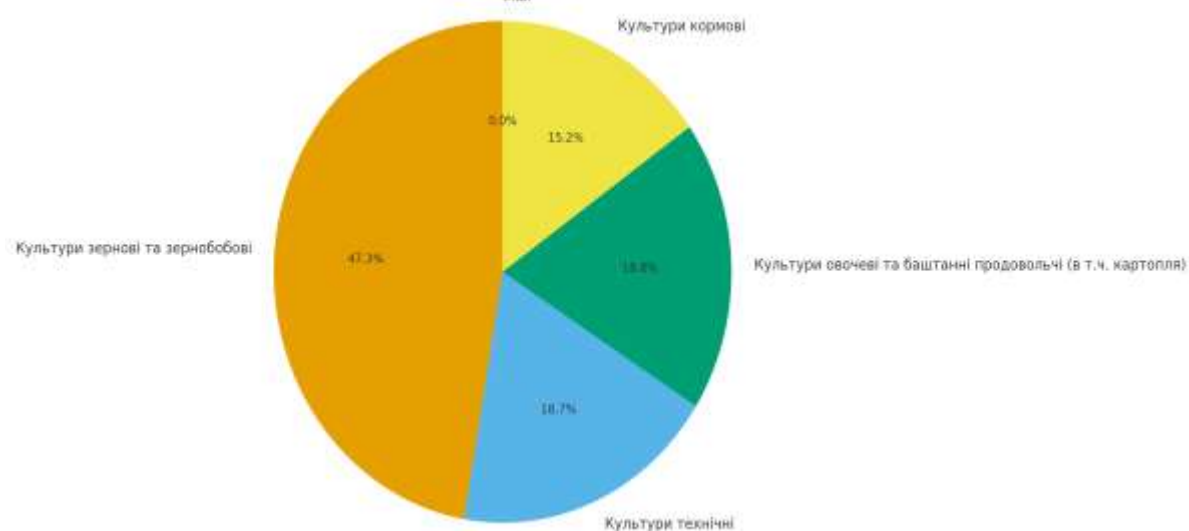
Вид продукції	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2022 р.
Зернові та зернобобові культури	326,5	311,9	310,1	95,0
зернові озимі	182,2	176,7	181,5	99,6
зернові ярі	144,3	135,2	128,6	89,1
зернобобові	3,5	3,1	3,8	108,6
Технічні культури	212,5	230,2	246,8	116,4
Овочеві та баштанні продовольчі культури	142,0	142,9	142,7	100,5
Кормові культури	64,8	62,0	60,0	92,3

Джерело: розраховано автором на основі [37;39]

Показники табл. 2.1 вказують на те, що за 2022-2024 рр. у посівних площах аграрних підприємств Львівської області відбулися незначні зміни. Площа зернових та зернобобових культур зменшилася на 5,0 %, в тому числі зернових озимих та зернових ярих – на 0,4 % та 10,9 % відповідно, а площа зернобобових зросла на 8,6 %. Площа технічних культур, а також овочевих та баштанних продовольчих культур за досліджуваний період також зросла на 16,4 % та 0,5 % відповідно. В той же час площа кормових культур скоротилась на 7,7 %.

Показники, наведені на рис. 2.1. свідчать про наступні зміни у структурі посівних площ сільськогосподарських культур. Розмір площі під зерновими та зернобобовими культурами у 2022 р. по відношенню до 2024 р. скоротилися з 47,3 % до 40,9 % або на 6,4 пункти; кормових культур – з 15,2 % до 7,9 % або на 7,3 пункти; овочевих та баштанних продовольчих культур з 18,8 % до 18,7 % або на 0,1 пункти. Проте, за цей же період площа технічних культур виросла з 18,7 % до 32,5 % або на 13,8 пункти.

Структура посівних площ сільськогосподарських культур у господарствах Львівської області, 2022 р.

Структура посівних площ сільськогосподарських культур у господарствах Львівської області, 2024 р.

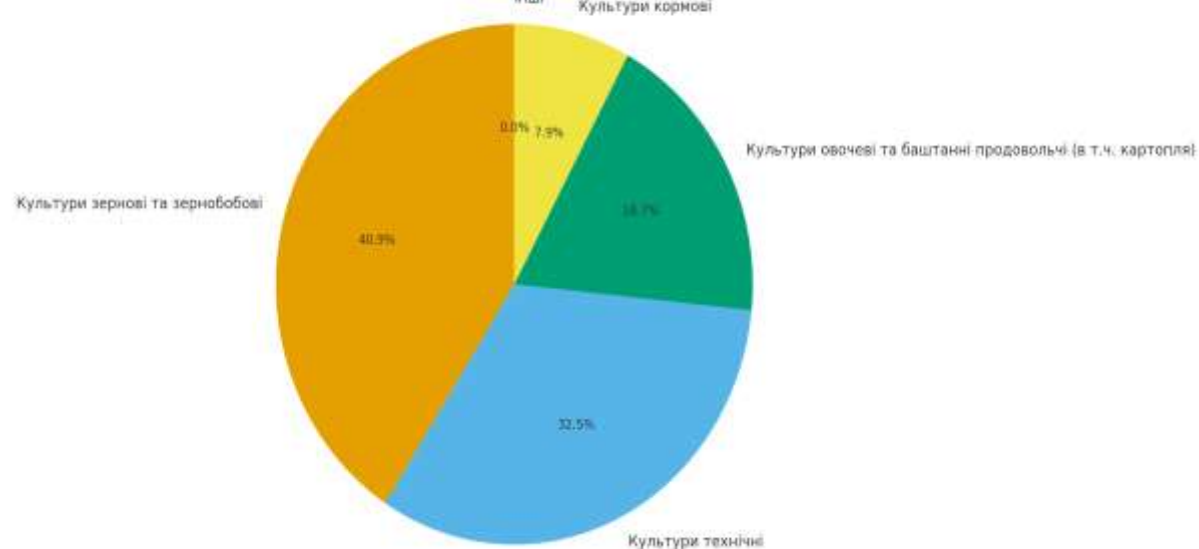

Рис. 2.1 – Динаміка структури посівних площ сільськогосподарських культур у господарствах Львівській області за 2022 та 2024 рр., %

Джерело: розраховано автором на основі [37;39]

Більш детально зміни посівних площ основних культур за категоріями господарств відображені у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка посівних площ основних сільськогосподарських культур за
категоріями господарств у Львівській області, тис. га

Вид продукції	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2022 р.
<i>Господарства усіх категорій</i>				
Сільськогосподарські культури – усього	746,0	747,1	748,3	100,3
з них: зернові та зернобобові культури	326,5	311,9	310,1	95,0
цукровий буряк	15,0	14,7	16,0	106,7
соняшник	43,5	39,3	17,5	40,2
ріпак і кольза	46,6	56,0	51,4	110,3
картопля	98,9	99,4	99,8	100,9
культури овочеві	43,2	43,6	43,9	101,6
культури кормові	64,8	62,0	60,0	92,3
<i>Сільськогосподарські підприємства</i>				
Сільськогосподарські культури – усього	425,0	423,0	435,9	102,6
з них: зернові та зернобобові культури	202,6	182,6	178,8	88,3
цукровий буряк	15,0	14,7	16,0	106,7
соняшник	43,5	39,3	17,5	40,2
ріпак і кольза	46,6	56,0	51,4	110,3
картопля	3,6	3,5	3,4	94,4
культури овочеві	1,7	2,0	2,0	117,7
культури кормові	4,5	4,6	4,8	106,7
<i>Господарства населення</i>				
Сільськогосподарські культури – усього	321,0	324,1	325,4	101,4
з них: зернові та зернобобові культури	123,9	129,3	131,3	106,0
цукровий буряк	-	-	-	-
соняшник	-	-	-	-
ріпак і кольза	-	-	-	-
картопля	95,3	95,9	96,3	101,1
культури овочеві	41,5	41,6	41,7	100,5
культури кормові	60,3	57,4	55,2	91,5

Джерело: розраховано автором на основі [37;39]

Зміни, які відбулись за досліджуваний період (табл. 2.2) показують, що посівні площі усіх сільськогосподарських культур у господарствах усіх категорій, сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення зросли на 0,3 %, 2,6 % та 1,4 % відповідно.

Площі зернових та зернобобових культур у господарствах усіх категорій та сільськогосподарських підприємствах скоротились на 5,0 % та 11,7 %, а у господарствах населення зросли на 6,0 %.

Цукровий буряк, соняшник, ріпак і кольза за досліджуваний період вирощувалися тільки у господарствах усіх категорій та сільськогосподарських підприємствах. Площі під цукровим буряком, ріпаком і кользою зросли на 6,7 % і 10,3 %, а під соняшником скоротились на 59,8 %.

Площі під картоплею у господарствах усіх категорій та господарствах населення зросли на 0,9 % та 1,1 %, а у сільськогосподарських підприємствах зменшилися на 5,6 %.

Посівні площі під овочевими культурами у господарствах усіх категорій, сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення зросли на 1,6 %, 17,7 % та 0,5 % відповідно. Поряд з тим посівні площі кормових культур у господарствах усіх категорій та господарствах населення скоротились на 7,7 % і 8,5 %, а у сільськогосподарських підприємствах, навпаки, зросли на 6,7 %.

2.2. Аналіз вирощування продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Досліджуючи ефективність вирощування продукції рослинництва одним з перших кроків має бути визначення спеціалізації сільськогосподарських підприємств Львівської області. З цією метою нами була використана система показників, одним з головних є структура товарної продукції (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Структура товарної продукції у сільськогосподарських підприємств
Львівської області за 2024 р.

Показник	2024 р.	
	млн. грн.	%
Продукція сільського господарства	31858,7	100,0
в т.ч.: продукція рослинництва	24184,4	62,6
з неї: зернові та зернобобові культури	7460,9	23,4
технічні культури	8602,0	27,0
кормові культури	313,9	1,0
овочеві та баштанні продовольчі культури	6279,2	19,7
інша продукція рослинництва	1528,4	4,8
продукція тваринництва	7674,3	24,1
з неї: молоко	1528,4	4,8
сільськогосподарські тварини (вирощування)	5734,6	18,0
інша продукція тваринництва	411,3	1,3

Джерело: розраховано автором на основі [37;39]

Аналіз показників табл. 2.3, свідчить про спеціалізацію сільськогосподарських підприємств Львівської області у 2024 р. на вирощуванні продукції рослинництва (62,6 %). Інша частина питомої ваги припадала на тваринницьку (24,1 %). У структурі товарної продукції рослинництва трійку перших за найбільшою питомою вагою займали технічні культури (27,0 %), зернові та зернобобові культури (23,4 %) та овочеві та баштанні продовольчі культури (19,7 %).

Для здійснення всебічної та комплексної оцінки рівня ефективності як підприємства загалом, так і окремих його виробничих напрямів, необхідно використовувати систему взаємодоповнювальних показників, як натуральних, так і вартісних, як часткових, так і узагальнюючих. Така система має забезпечувати достатній обсяг інформації щодо наявних ресурсів та ефективності їх залучення у виробничий процес. Особливого значення

набуває аналіз показників у динаміці, оскільки саме він дає можливість виявити стійкі тенденції розвитку, оцінити потенціал підприємства та окреслити перспективи його функціонування і конкурентних позицій на ринку.

Одними з ключових індикаторів результативності діяльності аграрного виробника є зміни обсягів виготовленої продукції. У зв'язку з цим під час оцінювання ефективності вирощування продукції рослинництва доцільно розглянути показники, що стосуються структури та динаміки посівних площ, урожайності та валового збору основних культур.

Характеристику зміни посівних площ сільськогосподарських культур у підприємствах Львівської області подано у пункті 2.1 кваліфікаційної роботи, а у табл. 2.4 проведемо аналіз показників урожайності.

Таблиця 2.4

Аналіз урожайності основних сільськогосподарських культур, ц/га

Вид продукції	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2022 р.
Зернові та зернобобові культури	58,5	57,5	61,8	105,6
зернові озимі	52,9	49,8	54,7	103,4
зернові ярі	65,5	67,8	71,8	109,6
зернобобові	19,0	21,7	20,3	106,8
Цукровий буряк	738,0	659,0	739,0	100,1
Соняшник	25,1	26,5	26,8	106,8
Ріпак і кольза	37,7	34,5	38,2	101,3
Картопля	185,0	184,0	186,0	100,5
Овочеві культури	196,0	197,0	198,0	101,0
Кормові культури	326,0	329,0	312,0	95,7
Культури плодові та ягідні	104,6	110,5	111,7	106,8

Джерело: розраховано автором на основі [37;39]

Урожайність зернових та зернобобових культур, в тому числі озимих, ярих зернових та зернобобових зросли у 2024 р. в порівнянні з 2022 р. на 5,6 %, 3,4 %, 9,6 % і 6,8 % відповідно.

Таблиця 2.5

Урожайність основних сільськогосподарських культур за категоріями господарств Львівської області, ц/га

Вид продукції	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2022 р.
<i>Господарства усіх категорій</i>				
Зернові та зернобобові культури	58,5	57,5	61,8	105,6
Цукровий буряк	738,0	659,0	739,0	100,1
Соняшник	25,1	26,5	26,8	106,8
Соя	27,8	31,7	34,4	123,7
Ріпак і кольза	37,7	34,5	38,2	101,3
Картопля	185,0	184,0	186,0	100,5
Культури овочеві	196,0	197,0	198,0	101,0
Культури плодові та ягідні	95,4	104,6	110,5	115,8
<i>Сільськогосподарські підприємства</i>				
Зернові та зернобобові культури	70,7	71,6	78,5	111,0
Цукровий буряк	738,0	659,0	739,0	100,1
Соняшник	25,1	26,5	26,8	106,8
Соя	27,8	31,7	34,4	123,7
Ріпак і кольза	37,7	34,5	38,2	101,3
Картопля	322,0	345,0	345,0	107,1
Культури овочеві	209,0	213,0	210,0	100,5
Культури плодові та ягідні	149,8	220,2	163,1	108,9
<i>Господарства населення</i>				
Зернові та зернобобові культури	38,6	38,0	39,1	101,3
Цукровий буряк	-	-	-	-
Соняшник	-	-	-	-
Соя	-	-	-	-
Ріпак і кольза	-	-	-	-
Картопля	172,0	180,0	178,0	103,5
Культури овочеві	197,0	196,0	197,0	100,0
Культури плодові та ягідні	95,3	98,2	98,3	103,2

Джерело: розраховано автором на основі [37;39]

Урожайність цукрового буряка, соняшника, ріпака і кользи, картоплі, а також овочевих, плодових та ягідних культур також зросли на 0,1 %, 6,8 %, 1,3 %, 0,5%, 1,0 % та 6,8 % відповідно. Проте, урожайність кормових культур скоротилась на 4,3 %.

Показники таблиці 2.5 свідчать, що урожайність зернових та зернобобових культур у господарствах усіх категорій, сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення збільшилась на 5,6%, 11,0% та 1,3%.

Цукровий буряк, соняшник, сою, ріпак і кользу у 2022-2024 рр. сіяли тільки у господарствах усіх категорій та сільськогосподарських підприємствах, і у них їх показник зріс на 0,1 %, 6,8 %, 23,7 % та 1,3 % відповідно.

Урожайність картоплі у господарствах усіх категорій, сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення у 2024 р. в порівнянні з 2022 р. збільшилась на 0,5 %, 7,1 % та 3,5 % відповідно, плодових та ягідних культур – на 15,8 %, 8,9 % та 3,2 %. Поряд з тим, урожайність овочевих культур у 2024 р. зросла тільки у господарствах усіх категорій та сільськогосподарських підприємствах – на 1,0 % та 0,5 %, а у господарствах населення вона залишалась незмінною, на рівні 2022 р.

Підвищення урожайності зумовлене впливом цілого комплексу факторів, які традиційно поділяють на три основні групи: природні, агротехнічні та організаційні. До природних чинників належать географічне розташування господарства та природно-кліматичні умови, зокрема рельєф місцевості, тип ґрунтів, кількість і режим опадів, температурні показники. Агротехнічна група охоплює технології вирощування культур, якість посівного матеріалу, обсяги внесення органічних і мінеральних добрив та інші технологічні прийоми. Організаційні чинники пов'язані із внутрішньою структурою управління виробництвом, рівнем трудової та технологічної дисципліни, а також організацією праці.

Зміни урожайності та посівних площ призвели до змін показників валових зборів. Детальніше динаміку показників валових зборів продукції рослинництва відображена у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Виробництво основних сільськогосподарських культур, тис. т

Вид продукції	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2022 р.
Зернові та зернобобові культури	1904,5	1771,3	1915,3	100,6
зернові озимі	963,7	897,0	992,2	103,0
зернові ярі	940,8	892,3	923,6	98,2
зернобобові	6,6	6,7	7,9	119,7
Цукровий буряк	1109,2	967,9	1183,0	106,7
Соняшник	108,8	103,3	46,9	43,1
Соя	289,9	370,1	558,6	192,7
Ріпак і кольза	176,7	192,4	196,4	111,2
Картопля	1831,0	1826,7	1849,5	101,0
Овочеві культури	847,4	859,0	857,1	101,2
Кормові культури	275,3	265,7	243,7	88,5
Культури плодові та ягідні	142,4	146,5	147,8	103,8

Джерело: розраховано автором на основі [37;39]

У 2024 р. в порівнянні з 2022 р. валові збори зернових та зернобобових культур, в тому числі озимих, та зернобобових зросли на 0,6 %, 3,0 % та 19,7%, а ярих зернових знизились на 1,8 %.

Валові збори цукрового буряка, ріпака і кользи, картоплі, а також овочевих та плодових та ягідних культур також зросли на 6,7 %, 92,7 %, 11,2%, 1,0 % та 3,8 % відповідно. Проте, урожайність соняшника та кормових культур знизилась на 56,9 % та 11,5 %.

Таблиця 2.7

Виробництво основних сільськогосподарських культур за категоріями
господарств Львівської області, тис. т

Вид продукції	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2022 р.
<i>Господарства усіх категорій</i>				
Зернові та зернобобові культури	1904,5	1771,3	1915,3	100,6
Цукровий буряк	1109,2	967,9	1183,0	106,7
Соняшник	108,8	103,3	46,9	43,1
Соя	289,9	370,1	558,6	192,7
Ріпак і кольза	176,7	192,4	196,4	111,1
Картопля	1831,0	1826,7	1833,5	100,1
Культури овочеві	847,4	859,0	851,1	100,4
Культури плодові та ягідні	142,4	146,5	145,9	102,5
<i>Сільськогосподарські підприємства</i>				
Зернові та зернобобові культури	1426,4	1279,5	1402,4	98,3
Цукровий буряк	1109,2	967,9	1183,0	106,7
Соняшник	108,8	103,3	46,9	43,1
Соя	289,9	370,1	558,6	192,7
Ріпак і кольза	176,7	192,4	196,4	111,1
Картопля	115,9	119,7	119,0	102,7
Культури овочеві	35,6	41,6	38,5	108,2
Культури плодові та ягідні	25,6	29,8	25,9	101,2
<i>Господарства населення</i>				
Зернові та зернобобові культури	478,1	491,8	512,9	107,3
Цукровий буряк	-	-	-	-
Соняшник	-	-	-	-
Соя	-	-	-	-
Ріпак і кольза	-	-	-	-
Картопля	1602,4	1715,1	1707,0	106,5
Культури овочеві	800,3	811,8	617,4	77,2
Культури плодові та ягідні	113,4	116,8	116,7	102,9

Джерело: розраховано автором на основі [37;39]

Аналіз табл. 2.7 показує, що виробництво зернових та зернобобових культур за 2022-2024 рр. зросло у господарствах усіх категорій та господарствах населення на 0,6% та 7,3%, а у сільськогосподарських підприємствах знизилось на 1,7 %.

Цукровий буряк, соняшник, сою, ріпак і кользу у 2022-2024 рр. виробляли тільки у господарствах усіх категорій та сільськогосподарських підприємствах. Їх виробництво (окрім сої) зросло на 6,7 %, 92,7 % та 11,1 %. Вирощування сої проте значно скоротилося, на 56,9 %.

Валовий збір картоплі у господарствах усіх категорій, сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення зріс на 0,1%, 2,7 % та 6,5 %, плодових та ягідних культур – на 2,5 %, 1,2 % та 2,9 % відповідно. Одночасно, виробництво овочевих культур виросло у господарствах усіх категорій та сільськогосподарських підприємствах на 0,4 % та 8,2 % відповідно, а у господарствах населення зменшилося на 22,8 %.

Таким чином, збільшення валового виробництва продукції рослинництва досягається за рахунок зростання обсягів продукції, отриманої з одиниці посівної площі, тобто завдяки підвищенню урожайності.

2.3. Динаміка ефективності вирощування продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами Львівської області

Собівартість вирощування сільськогосподарських культур – один із ключових показників економічної ефективності вирощування продукції рослинництва. Вона характеризує витрати виробництва продукції, що дозволяє визначити порогову ціну реалізації, рентабельність та резерви скорочення витрат.

Собівартість продукції є ключовим індикатором виробничо-фінансового стану підприємства, оскільки відображає рівень організації виробничих процесів, ефективність управління, ступінь раціонального використання техніки, земельних угідь, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Вона безпосередньо визначає рівень рентабельності виробництва й виступає базою для оцінювання економічного результату діяльності.

Зниження собівартості сприяє формуванню резерву грошових коштів, що може бути спрямований на забезпечення умов для розширеного

відтворення, підвищення добробуту працівників та зміцнення фінансової стійкості підприємства.

Структуру собівартості продукції рослинництва у господарствах проаналізовано у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Структура собівартості продукції рослинництва на початок року у сільськогосподарських підприємствах Львівської області, %

Елементи витрат	2023 р.	2024 р.
Матеріальні витрати, всього	56,8	56,0
в т. ч.:		
насіння та посадковий матеріал	9,6	9,1
інша продукція сільського господарства	3,3	3,4
мінеральні добрива	23,2	23,7
пальне і мастильні матеріали	7,6	7,1
електроенергія	1,0	1,1
паливо й енергія	0,9	0,7
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	3,0	3,2
Прямі витрати на оплату праці	4,3	4,4
Інші прямі витрати	21,9	22,2
Загальновиробничі витрати	17,0	17,4
Всього витрат	100,0	100,0

Джерело: розраховано автором на основі [37;39]

Аналіз табл. 2.8 показує, що відбулися певні зміни у структурі собівартості за досліджуваний період. Так, з початку 2024 р. найбільший показник у структурі витрат належав загальним матеріальним витратам і складав 56,0 %. З попереднім роком він знизився на 0,8 пункти. Серед

показників матеріальних витрат найбільшу частину складали: витрати на мінеральні добрива у розмірі 23,7 %, посадковий матеріал та насіння – 9,1 %, паливе і мастило – 7,1 %. Витрати на оплату праці складали 4,4 %, і на 0,1 пункти відбулося їх зростання. Зросли також інші прямі витрати на 0,3 пункти та загальновиробничі витрати – на 0,4 пункти.

Зменшення собівартості виробництва основних видів продукції рослинництва забезпечує більш раціональне відшкодування виробничих витрат, сприяє зростанню рентабельності та, відповідно, формує вищий рівень конкурентоспроможності господарств.

Ключовим напрямом скорочення собівартості рослинницької продукції у підприємствах Львівської області є підвищення урожайності сільськогосподарських культур. Це можливо завдяки впровадженню заходів, спрямованих на поліпшення родючості ґрунтів, оптимізацію сівозмін, раціональне використання мінеральних добрив та застосування інтенсивних технологічних рішень.

Під чинниками ефективності розуміють сукупність процесів господарської діяльності підприємства, які зумовлюють зміни таких результативних показників, як собівартість, рівень рентабельності, обсяг прибутку тощо. Відтак, для визначення рівня конкурентоспроможності вагоме значення мають чинники, що характеризують стан ресурсної бази, інтенсивність та способи її використання.

Підвищення ефективності виробництва сприятиме зростанню фінансових результатів підприємств та формуватиме основу для подальшого розширення й удосконалення виробничої діяльності.

Комплексна оцінка результативності виробництва продукції рослинництва потребує аналізу показників реалізації її основних видів сільськогосподарськими підприємствами Львівської області (табл. 2.9).

Дані табл. 2.9, свідчить про зростання обсягу реалізації сільськогосподарськими підприємствами Львівської області таких видів продукції рослинництва як цукровий буряк, картопля та овочеві культури

відповідно на 11,5 %, 3,0 % та 1,1 %. Поряд з тим, відбулося скорочення обсягів реалізації зернових та зернобобових, в тому числі пшениці, кукурудзи, ячменю, жита та гречки на 5,5 %, 6,7 %, 5,0 %, 7,8 %, 8,9 % та 7,1% відповідно.

Дослідимо табл. 2.10 надходження головних видів продукції рослинництва на переробні підприємства у Львівській області.

Таблиця 2.9

Реалізація основних видів продукції рослинництва
сільськогосподарськими підприємствами Львівської області, тис. т

Вид продукції	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2022 р.
Зернові та зернобобові культури	545,0	495,0	515,0	94,5
в т.ч.: пшениця	135,0	122,0	126,0	93,3
кукурудза	260,0	236,0	247,0	95,0
ячмінь	58,0	52,0	53,5	92,2
жито	28,0	25,0	25,5	91,1
гречка	4,2	3,8	3,9	92,9
Цукровий буряк	305,0	315,0	340,0	111,5
Картопля	165,0	158,0	170,0	103,0
Культури овочеві	92,0	88,0	93,0	101,1

Джерело: розраховано автором на основі [37;39]

Дані табл. 2.10 свідчать, що у 2024 р. надходження усіх головних видів продукції рослинництва зросли. Так зернових та зернобобових культур, в тому числі пшениці, кукурудзи, ячменю, жита та гречки зросло на 17,1 %, 17,5 %, 17,1 %, 18,6 %, 16,7 % та 17,9 % відповідно. Обсяги надходження цукрового буряка, картоплі та овочевих культур також виросли на 6,7 %, 8,3% та 6,7 % відповідно.

З метою повного аналізу ефективності вирощування продукції рослинництва проаналізуємо у табл. 2.11 зміни середніх цін реалізованої

сільськогосподарськими підприємствами Львівської області рослинницької продукції.

Таблиця 2.10

Динаміка надходження основних видів продукції рослинництва
на переробні підприємства Львівської області, т

Вид продукції	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2022 р.
Зернові та зернобобові культури	70000	75000	82000	117,1
в т.ч.: пшениця	28000	30000	32900	117,5
кукурудза	21000	22500	24700	117,1
ячмінь	14000	15000	16600	118,6
жито	4200	4500	4900	116,7
гречка	2800	3000	3300	117,9
Цукровий буряк	450000	430000	480000	106,7
Картопля	120000	110000	130000	108,3
Культури овочеві	90000	95000	105000	116,7

Джерело: розраховано автором на основі [37;39]

Таблиця 2.11

Середні ціни реалізованої продукції рослинництва
сільськогосподарськими підприємствами Львівської області, грн./т

Вид продукції	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2022 р.
Зернові та зернобобові культури	6700	6000	6300	94,0
Буряк цукровий фабричний	1300	1400	1500	115,4
Картопля	8500	8200	8800	103,5
Культури овочеві	9500	9000	9800	103,2

Джерело: розраховано автором на основі [37;39]

Як видно з табл. 2.11, середні ціни на зернові та зернобобові культури знизились на 6,0 % у 2024 р. в порівнянні з 2022 р. Одночасно з цим, середні ціни на цукровий буряк, картоплю та овочеві культури зросли на 15,3 %, 3,5% та 3,2 %.

Кінцевим показником результативності функціонування аграрного підприємства є рівень рентабельності, який дає змогу комплексно оцінити ступінь окупності понесених витрат. Виробнича діяльність є рентабельною тоді, коли виручка від реалізації продукції не лише компенсує всі виробничі затрати, а й забезпечує формування прибутку. Показник рентабельності дає можливість співставити досягнуті результати з використаними ресурсами та визначити величину економічної вигоди на одиницю витрат. Зростання рентабельності є свідченням підвищення ефективності виробництва, що, у свою чергу, створює передумови для підвищення рівня оплати праці, поліпшення умов праці та добробуту працівників.

Таблиця 2.12

Динаміка рівня рентабельності (збитковості) основних видів продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Вид продукції	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р. (у пунктах)
Зернові та зернобобові культури	12,5	−5,0	4,0	на 8,5 п.
Цукровий буряк	18,0	14,0	16,5	на 1,5 п.
Картопля	9,0	−2,0	6,0	на 3,0 п
Культури овочеві	11,0	−3,5	7,5	на 3,5 п.

Джерело: розраховано автором на основі [37;39]

Результати аналізу змін рівня рентабельності продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області подано у табл. 2.12. Проведене дослідження вказує, що у 2024 р. виробництво основних видів

рослинницької продукції в господарствах Львівської області залишалося рентабельним. Найвищий рівень рентабельності зафіксовано при виробництві цукрового буряка (16,5 %), а найнижчий при виробництві зернових та зернобобових культур (4,0 %).

Таким чином, ці показники підтверджують, що рослинницька галузь у аграрних підприємствах Львівщини є економічно вигідною, забезпечує стійке формування прибутку та вирізняється високою ефективністю виробництва.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Резерви підвищення урожайності сільськогосподарських культур

Рациональна структура посівних площ та науково обґрунтована система сівозмін є фундаментальними елементами ефективного ведення рослинництва. Вони визначають рівень використання земельного потенціалу, забезпечують екологічну стійкість агроландшафтів і формують виробничі можливості підприємства. У сучасних умовах аграрного господарювання, коли зростає нестабільність кліматичних факторів та посилюється конкуренція на ринку, оптимальне поєднання культур у структурі посівів набуває стратегічного значення [9].

Структура посівних площ відображає співвідношення між різними групами культур у межах загальної площі ріллі. Її оптимізація ґрунтується на врахуванні біологічних особливостей культур, родючості ґрунтів, технологічного забезпечення, ринкової кон'юнктури та вимог сівозмін. Рациональна структура передбачає таке розміщення культур, яке забезпечує максимальне використання агроекологічних умов, рівномірне навантаження на земельні ресурси, збалансованість мінерального живлення та стабільність урожайності у довгостроковій перспективі.

Сівозміна, як одна з ключових форм організації рослинницького виробництва, виконує комплексну функцію регулювання стану ґрунтової родючості й фітосанітарного середовища. Науково обґрунтована сівозміна передбачає правильне чергування культур, що позитивно впливає на структуру ґрунту, вміст гумусу, водно-фізичні властивості й мікробіологічні процеси. Завдяки чергуванню культур з різними кореневими системами та різною потребою в елементах живлення значно зменшується виснаження

ґрунтів, покращується баланс органічної речовини і підвищується здатність ґрунтів протистояти ерозійним процесам.

Економічна ефективність раціональної структури посівних площ зумовлена можливістю отримання стабільної урожайності, зниження витрат на засоби захисту рослин та оптимальної організації виробничих операцій. Культури, що є високими споживачами азоту, найкраще розміщувати після культур, які залишають у ґрунті значну кількість органічних решток або фіксують атмосферний азот (зернобобові). Такі агротехнологічні рішення дозволяють зменшити потребу у мінеральних добривах, що позитивно впливає на собівартість продукції та підвищує рентабельність виробництва.

Раціональна структура посівних площ сприяє розширенню виробничого потенціалу господарства, оскільки дає можливість ефективно використовувати трудові ресурси, техніку й виробничі засоби. Правильне чергування культур забезпечує оптимальне навантаження на тракторно-машинний парк, зменшує потребу у пікових витратах робочої сили та сприяє рівномірному виконанню технологічних операцій протягом року. Це також дозволяє скоротити простой техніки, зменшити енерговитрати та оптимізувати витрати на обслуговування агрегатів [25].

У фітосанітарному аспекті науково обґрунтована сівозміна знижує ризики масового поширення хвороб, шкідників та бур'янів. Монокультура або часте повернення однієї й тієї ж культури на попереднє поле спричиняє накопичення патогенів, що підвищує потребу у засобах захисту рослин і, відповідно, збільшує витрати виробництва. Натомість правильне чергування культур, особливо з включенням сидератів, забезпечує природне оздоровлення ґрунтів, що позитивно позначається на урожайності наступних культур і якості продукції.

З агроекологічної точки зору раціональна структура посівних площ та сівозміни сприяють збереженню ґрунтової родючості, стабілізації водного та поживного режимів, зменшенню ерозійних процесів і покращенню структури агроландшафтів. В умовах зміни клімату ці аспекти набувають особливої

актуальності, оскільки оптимальне розміщення культур дозволяє мінімізувати втрати врожаю через посухи, надмірну вологість або інші стресові фактори.

Таким чином, оптимізація структури посівних площ та впровадження науково обґрунтованих сівозмін є ключовою складовою стабільного розвитку рослинництва. Вони забезпечують раціональне використання земельних і матеріальних ресурсів, сприяють збереженню родючості ґрунтів і формують передумови для отримання високих і стабільних урожайних результатів. У комплексі з іншими елементами технологічної оптимізації раціональна структура посівів стає важливою умовою підвищення економічної та екологічної ефективності агровиробництва.

Обробіток ґрунту є одним із ключових технологічних елементів у системі вирощування сільськогосподарських культур, оскільки він визначає фізичний стан орного шару, доступність поживних речовин, водопоглинальну здатність та рівень аерації. У сучасному рослинництві дедалі більшого значення набувають ресурсозберігаючі підходи до обробітку ґрунту, які забезпечують досягнення високої продуктивності культур за умови мінімізації енергетичних, матеріальних і трудових витрат. Найпоширенішими серед них є мінімальний, нульовий та комбінований обробіток, які по-різному впливають на агрофізичні властивості ґрунтів та економіку виробництва.

Мінімальний обробіток передбачає скорочення кількості та глибини основних і передпосівних операцій у порівнянні з традиційною оранкою. Його сутність полягає у виконанні лише тих прийомів, які є критично необхідними для створення оптимальних умов для проростання насіння та розвитку рослин. У рамках цього підходу допускається застосування поверхневого розпушення, чизелювання, плоскорізного або дискового обробітку, що дає змогу зберегти структуру орного шару та зменшити ущільнення ґрунту.

Перевагою мінімальної обробки є зниження витрат пального та енергоресурсів, збереження вологи в ґрунті, зменшення ерозійних процесів та покращення біологічної активності. Мінімізація механічного впливу сприяє збереженню капілярної структури та підвищує стійкість ґрунтів до виснаження. Водночас цей спосіб потребує точного контролю бур'янів і врахування видового складу культур у сівозмінній структурі, оскільки недостатня інтенсивність обробки може спричинити посилення фітосанітарних ризиків.

Нульовий обробіток (No-Till) передбачає повну відмову від механічного впливу на ґрунт, за винятком вузькосмугового розпушення під час висіву. Сівба здійснюється спеціальними сівалками, які формують борозну мінімальної ширини, що дозволяє розміщувати насіння у нерозпушений ґрунт. Поверхня поля покривається мульчею зі стерні, яка виконує функції захисту від вітрової та водної ерозії, збереження вологи, зниження температурних коливань та покращення структуроутворення.

Перевагами No-Till є значна економія пального, підвищення вологоутримувальної здатності ґрунтів, зростання вмісту органічної речовини, покращення мікробіологічної активності та формування стабільної структури орного шару. Такий підхід особливо ефективний у регіонах із високим ризиком посух, де питання збереження вологи є критичним. Проте нульовий обробіток потребує високого рівня технічної оснащеності, наявності спеціалізованих сівалок та систем захисту від бур'янів. Крім того, технологія вимагає тривалого періоду адаптації ґрунтів і дотримання чіткої сівозмінної структури.

Комбінований обробіток є гнучкою системою, що поєднує елементи традиційного, мінімального та нульового підходів залежно від агроекологічних умов, культури та технічного забезпечення господарства. Цей метод дає змогу адаптувати глибину, інтенсивність та частоту обробки відповідно до потреб конкретного поля. Комбіновані схеми можуть включати

чизелювання у поєднанні з поверхневим обробітком, глибоке розпушення через кілька років, або застосування No-Till після оранки у стартовий період.

Перевагою цього підходу є можливість більш точного реагування на проблеми ущільнення ґрунту, нестачі вологи або фітосанітарного навантаження. Комбіновані системи дозволяють забезпечити стабільний розвиток рослин за рахунок гнучкого регулювання способів обробітку. Водночас вони вимагають глибокого аналізу властивостей ґрунтів, а також застосування технічних засобів, здатних працювати у різних режимах обробітку.

У зв'язку з кліматичними змінами, зменшенням доступності енергоресурсів та необхідністю зберігання ґрунтової родючості, мінімальний і нульовий обробіток набувають все більшої поширеності. Вони забезпечують зниження собівартості виробництва, покращують екологічні параметри агроландшафтів та сприяють формуванню довгострокового природоохоронного ефекту. Традиційна оранка, хоча і забезпечує високий рівень обробітку, поступово відходить на другий план, оскільки пов'язана з високими енерговитратами та суттєвими ризиками ерозії.

Комбінований підхід займає проміжне місце і є універсальним рішенням для господарств, що прагнуть поєднати переваги зменшення інтенсивності обробітку та можливість контролю окремих проблемних зон. Його ефективність особливо відчутна у регіонах з неоднорідними ґрунтовими умовами та варіативністю рельєфу [34].

Таким чином, сучасні підходи до обробітку ґрунту формують основу ресурсоефективних технологій рослинництва. Мінімальний, нульовий та комбінований обробітки забезпечують комплексний вплив на фізичний стан ґрунтів, екологічну стійкість та економічну ефективність виробництва. Оптимальний вибір системи залежить від властивостей ґрунтів, кліматичних умов, технічних можливостей та структури посівних площ. В умовах переходу аграрного сектору до екологізованих та інноваційних технологій

такі підходи стають ключовим інструментом підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Використання високопродуктивних сортів і гібридів є одним із базових напрямів інтенсифікації рослинництва, що забезпечує підвищення урожайності та покращення економічних показників аграрного виробництва. Генетичний потенціал культури визначає верхню межу її продуктивності, а тому правильний вибір сорту або гібриду є стратегічним рішенням для підприємств, що прагнуть досягнути високих результатів у сучасних умовах конкуренції, кліматичних змін та ресурсних обмежень.

Сучасна селекція створює сорти, які поєднують високу врожайність із підвищеною стійкістю до стресових факторів: посухи, коливань температур, ураження хворобами та шкідниками. Особливого значення набувають сорти, адаптовані до умов конкретних ґрунтово-кліматичних зон. Для Львівської області, що характеризується достатнім зволоженням та відносною стабільністю клімату, найбільш ефективними є інтенсивні та середньоінтенсивні сорти пшениці, ячменю, гібриди кукурудзи з ФАО 200–300, а також сучасні гібриди ріпаку і сої, які забезпечують стабільний урожай навіть за нестабільних погодних умов.

Вибір сорту повинен ґрунтуватися на комплексній оцінці його характеристик: потенційної урожайності, стійкості до основних патогенів, вимог до родючості ґрунту, реакції на удобрення, тривалості вегетаційного періоду та показників якості продукції. Важливо також враховувати результати державних сортовипробувань, регіональні рекомендації та досвід провідних господарств області, оскільки сорт, який показує високу продуктивність у Степу чи Поліссі, може бути менш ефективним у Лісостепу Західної України.

Гібриди кукурудзи, сої та ріпаку відіграють ключову роль у структурі посівів інтенсивних господарств. Гібридна технологія забезпечує не лише високу врожайність, але й рівномірність розвитку рослин, швидке відновлення після стресових впливів та підвищену толерантність до

захворювань. У структурі витрат гібридне насіння займає суттєву частку, проте майже завжди забезпечує економічно виправданий результат за рахунок приросту врожайності.

Однією з важливих тенденцій є перехід до сортооновлення на регулярній основі. Згідно з науковими рекомендаціями, сорт оновлюють кожні 3-4 роки, оскільки з часом відбувається поступове зниження продуктивності внаслідок накопичення інфекційного фону та адаптації патогенів. Регулярне сортооновлення дозволяє підтримувати високу урожайність і забезпечує економічну ефективність виробництва.

Економічний ефект від використання високопродуктивних сортів та гібридів проявляється у:

- збільшенні обсягів валової продукції;
- зниженні собівартості одиниці продукції;
- покращенні якості зерна та олійного насіння;
- підвищенні рентабельності виробництва;
- зменшенні ризиків втрат урожаю через несприятливі умови.

Загалом, вибір оптимального сорту чи гібриду є одним із найефективніших способів підвищення продуктивності культур у Львівській області без суттєвого збільшення витрат. У поєднанні з сучасними технологіями вирощування це забезпечує стійке зростання економічної результативності підприємств [38].

Оптимізація строків сівби – ключовий елемент інтенсивної технології. Правильно обраний період висіву дає змогу максимально реалізувати потенціал сорту, сформувати рівномірні та морозостійкі сходи, уникнути ризиків зниження густоти стояння рослин.

Для зернових культур Львівської області характерною є чітка залежність продуктивності від строків сівби:

- ✓ пшениця озима – оптимально кінець вересня – початок жовтня;
- ✓ ячмінь ярий – друга половина березня – перша декада квітня;

- ✓ кукурудза – перша–друга декада квітня (фаза прогрівання ґрунту до +10 °C).

Порушення строків сівби здатне знижувати урожайність на 8-20 %, що прямо впливає на собівартість продукції та загальну економічну ефективність. Застосування системи прогнозування погодно-кліматичних умов, ґрунтових температур та вологості дає змогу оптимізувати технологічні операції та забезпечити стабільність виробництва.

З урахуванням сучасних тенденцій розвитку рослинництва у Львівській області можна очікувати суттєві позитивні зміни у показниках урожайності та економічної ефективності в середньостроковій перспективі. Впровадження технологій точного землеробства, диференційованого внесення добрив та інноваційних засобів захисту сприятиме підвищенню урожайності основних культур на 10-25 % залежно від рівня інтенсивності виробництва.

Застосування ресурсозберігаючих систем обробітку ґрунту дозволить зменшити виробничі витрати на паливо та знос техніки на 15-30 %, що безпосередньо вплине на собівартість продукції та рівень рентабельності. Підвищення ефективності використання мінеральних добрив завдяки точним технологіям може знизити їх фактичні норми на 10-20 % без втрати продуктивності, що додатково підсилить економічну стійкість підприємств.

У цілому, за умови системної модернізації технологічних процесів, частка високопродуктивних посівів у структурі рослинництва регіону зростатиме, а показники чистого прибутку та рентабельності демонструватимуть стійку позитивну динаміку в період 2025–2027 рр. Це дозволить зміцнити конкурентоспроможність підприємств Львівської області на внутрішньому та зовнішньому аграрних ринках.

У табл. 3.1 здійснено прогнозування урожайності сільськогосподарських культур Львівської області на період до 2027 р.

Прогнози урожайності основних сільськогосподарських культур у Львівській області на 2025–2027 рр. сформовані на основі поєднання аналітичного, трендового та експертно-індуктивного підходів, які широко

застосовуються в аграрній економіці для оцінки середньострокових перспектив виробництва. Методика прогнозування включає кілька ключових елементів, що забезпечують наукову обґрунтованість і логічну послідовність отриманих результатів.

Таблиця 3.1.

Прогноз урожайності основних культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області, ц/га

Культура	2024 р.	2025 р.	2026 р.	2027 р.	2027р. у % до 2024 р.
Пшениця	45,1	49.5	51.7	54.0	119,7
Кукурудза	75,9	82.5	86.2	90.0	118,6
Ячмінь	42,3	46.2	48.3	50.4	119,1
Соя	28,1	30.8	32.2	33.6	119,6
Ріпак	38,2	38.5	40.2	42.0	110,0

Джерело: розраховано автором на основі [37;39]

Перш за все, базовою основою розрахунків є фактичні показники урожайності за 2024 р., узяті як стартова точка для оцінки подальшого зростання продуктивності. До цих показників застосовано моделі відносної динаміки, що враховують потенціал підвищення урожайності внаслідок упровадження технологічних інновацій, зокрема систем точного землеробства, диференційованого внесення добрив, застосування сучасних гібридів та оптимізації системи обробітку ґрунту. Враховуючи практику господарств області та середні темпи зростання урожайності після впровадження інноваційних технологій (10-25 % залежно від культури), у прогнозних розрахунках використано помірньо-оптимістичний сценарій: зростання на 10 % у 2025 р., 15 % у 2026 р. та 20 % у 2027 р. відносно базового рівня.

Другим важливим компонентом є оцінка ресурсного та технологічного потенціалу підприємств Львівської області, який визначає можливості реалізації інноваційних рішень. Аналіз регіональних тенденцій показує

поступове збільшення використання сучасних технологій — навігаційних систем, сенсорних моніторингових платформ, оптимізованих систем удобрення та біологічних препаратів. Це створює передумови для поступового зростання врожайності в середньостроковій перспективі.

Третім елементом є врахування агроекологічних факторів, характерних для регіону. Львівська область належить до Лісостепової зони, для якої типовими є відносно стабільні кліматичні умови, достатнє зволоження та наявність широкого спектра придатних для вирощування культур ґрунтів. За умови застосування адаптивних технологій, що враховують природну варіативність ґрунтової родючості, прогнозовані показники врожайності є реалістичними і відповідають потенціалу регіону.

Четвертий аспект прогнозування ґрунтується на економічній доцільності інноваційних технологій. Зростання вартості добрив, засобів захисту рослин та пального стимулює господарства переходити до ресурсозберігаючих систем: мінімальної обробки, диференційованого внесення добрив, точного висіву. У свою чергу, такі технології забезпечують швидкий економічний ефект, що стає додатковим фактором підвищення урожайності у прогностичному періоді.

Нарешті, прогноз побудований із урахуванням інерційності технологічних змін у рослинництві. Впровадження інновацій має накопичувальний ефект: уже здійснені зміни (оновлення техніки, запровадження цифрових систем, перехід на високоякісний насіннєвий матеріал) продовжують підвищувати продуктивність у наступні роки. Саме тому у прогнозі на 2026–2027 рр. передбачено зростання урожайності темпами, дещо вищими, ніж у перший рік прогнозу.

Таким чином, прогноз урожайності на 2025–2027 рр. базується на комплексній оцінці фактичних даних, тенденцій технологічного розвитку, економічних мотивів модернізації агровиробництва та природних особливостей Львівської області. Отримані результати відображають найбільш імовірний сценарій розвитку галузі за умови збереження поточних

темпів упровадження технологічних інновацій і раціонального використання ресурсів.

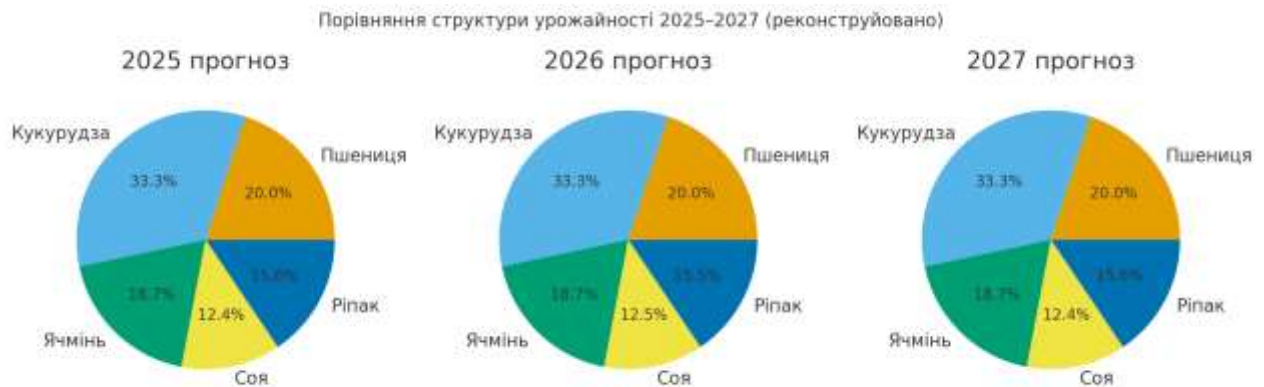

Рис. 3.1 – Порівняльний прогноз структури урожайності основних сільськогосподарських культур Львівської області, %

Джерело: розраховано автором на основі [37;39]

Рис. 3.1 відображає прогнозовану зміну структури урожайності основних сільськогосподарських культур у Львівській області у 2025-2027 роках. Структура сформована на основі відносної частки кожної культури у загальному обсязі виробництва, де базовими значеннями були використані реконструйовані прогнозні показники урожайності, представлені в табл. 3.1. Методика розрахунку ґрунтується на поєднанні логіки технологічної оптимізації, трендової динаміки в регіональному рослинництві та очікуваного ефекту від упровадження сучасних агротехнологій.

Для побудови діаграми використано прогнозні значення урожайності (ц/га) пшениці, кукурудзи, ячменю, сої та ріпаку. Частка кожної культури визначалась шляхом обчислення відсоткової пропорції від загальної суми прогнозних урожайностей у певному році, що дозволяє проаналізувати не лише абсолютне, а й відносне зростання або зниження ролі окремих культур у виробничій структурі.

Прогнозні зміни часток культур базуються на таких припущеннях:

1. Застосування технологій точного землеробства. Передбачається, що поширення GPS-навігації, диференційованого внесення добрив і сучасних гібридів сприятиме вищому темпу приросту урожайності кукурудзи, ріпаку та озимої пшениці, що відображено у збільшенні їх частки у структурі.
2. Посилення ресурсної ефективності та оптимізації сівозмін. В умовах зростання вартості добрив і палива агрогосподарства активніше впроваджуватимуть культури з високим коефіцієнтом віддачі вкладених ресурсів. Це зумовлює поступове збільшення частки кукурудзи та ріпаку у 2026-2027 рр.
3. Біологічні особливості та потенціал культур. Зростання прогнозних показників урожайності за роками (10 %, 15 % і 20 %) було застосоване пропорційно до кожної культури. Це створює типову зміну структури: найбільший внесок у загальну динаміку роблять культури інтенсивного типу вирощування (кукурудза, пшениця).
4. Кумулятивний ефект інноваційної модернізації. Оскільки технологічні зміни мають відкладений ефект, у прогнозі на 2026–2027 рр. враховано подальше нарощування ефективності завдяки адаптації ґрунтів, оптимізації живлення та стабілізації виробничих процесів.

Таким чином, структура урожайності у прогнозному періоді демонструє поступове зростання частки кукурудзи та пшениці, помірне збільшення ваги ріпаку та стабілізацію часток ячменю і сої. Це відповідає загальним тенденціям розвитку рослинництва Львівської області, де інноваційні технології та зміна ресурсних пріоритетів формують нову модель технологічної та культурної структури виробництва.

Комплекс заходів із догляду за посівами включає систему захисту рослин, регулювання живлення, міжрядний обробіток і контроль бур'янів, хвороб та шкідників. Підвищення ефективності цього блоку забезпечується застосуванням інтегрованої системи захисту (ІСЗР), яка поєднує механічні, біологічні та хімічні методи.

Для умов Львівської області особливо важливим є:

- дотримання оптимальної норми внесення добрив NPK з урахуванням вмісту поживних речовин у ґрунті;
- використання ґрунтоактивних гербіцидів для стерньових попередників;
- застосування фунгіцидного захисту у фазі кущення та колосіння для пшениці;
- інсектицидного захисту кукурудзи та ріпаку, особливо у періоди пікової активності шкідників.

Вдосконалення технологій догляду забезпечує:

- ✓ зменшення непродуктивних втрат на 12-15 %;
- ✓ підвищення виходу товарної продукції;
- ✓ зниження витрат на повторне оброблення площ;
- ✓ збільшення рентабельності на 5-12 %.

Механізація – стратегічний елемент конкурентоспроможності агропідприємств Львівської області. Рациональне використання машинно-тракторного парку дозволяє знижувати витрати пального, мінімізувати втрати часу та підвищувати продуктивність праці.

Ключові напрямки підвищення енергоефективності:

- застосування тракторів класу 150–250 к.с. із сучасними двигунами стандарту Stage IV/V;
- використання технології precision farming (GPS-навігація, автопілот, контроль перекриттів);
- облік та моніторинг споживання пального через датчики CAN-шини;
- агрегування з широкозахватною технікою для зменшення кількості проходів;
- мінімізація обробітку ґрунту – переходи до *minimaltill* або *strip-till*.

У результаті підприємства знижують витрати пального на 10-20 %, скорочують амортизаційні витрати та зменшують собівартість виробництва на 4-7 %.

Хоча Львівщина належить до відносно вологих регіонів, зміни клімату формують тенденцію до дефіциту вологи у критичні фази росту культур, особливо кукурудзи, сої та овочевої продукції. Використання систем краплинного та дощувального зрошення забезпечує стабільність урожайності та дозволяє уникнути ризиків, пов'язаних із літніми посухами.

Основні напрями впровадження водозберігаючих технологій:

- ✓ застосування краплинного поливу для овочевих, технічних культур та сої;
- ✓ встановлення дощувальних систем типу фронтальних і кругових машин для зернових;
- ✓ використання ґрунтової мульчі та сидератів для зменшення випаровування;
- ✓ впровадження моніторингу вологості ґрунту за допомогою сенсорів та метеостанцій;
- ✓ адаптація норм та режимів зрошення до фактичного водоспоживання (агрокліматичні коефіцієнти).

Ефект застосування зрошення для культур у регіоні:

- приріст урожайності на 20-45 %;
- підвищення масової частки товарної продукції;
- окупність інвестицій у системи зрошення на 3-5 років.

3.2. Напрями державного регулювання розвитку галузі рослинництва у Львівській області

Напрями державного регулювання розвитку галузі рослинництва у Львівській області охоплюють комплекс правових, фінансових, організаційних та інституційних інструментів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва, зміцнення продовольчої безпеки регіону, адаптацію до кліматичних змін та умов воєнного часу. Вони реалізуються як через загальнодержавну аграрну політику, так і через спеціалізовані

регіональні програми Львівської обласної військової адміністрації та органів місцевого самоврядування.

Базою державного регулювання рослинництва є система законів та підзаконних актів України, що визначають правила землекористування, обігу сільськогосподарських земель, сертифікації насіння і садивного матеріалу, застосування засобів захисту рослин, розвитку органічного виробництва тощо. На регіональному рівні ключову роль відіграє Стратегія розвитку Львівської області на період 2021-2027 років, де агропромисловий комплекс, зокрема рослинництво, визначається одним із пріоритетних напрямів спеціалізації регіону. Приклад таких регіональних програм підтримки рослинництва Львівської області відображена в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Регіональні програми підтримки розвитку рослинництва Львівської області
(2021–2027 рр.)

Напрямок	Зміст підтримки	Механізм реалізації
Модернізація техніки	Компенсація до 30% вартості техніки	Регіональний бюджет + державні програми
Інфраструктура зберігання	Підтримка будівництва овочесховищ, зерносховищ	Дотації, гранти
Точне землеробство	Впровадження GPS-моніторингу, дронів, картограм	Конкурсний відбір господарств
Органічне виробництво	Сертифікація, консультації, гранти	Співфінансування 50/50
Кооперація	Підтримка СОК, агрокластерів	Грантові програми ЛОВА
Дорадництво	Навчання, демонстраційні проєкти	Центри агродорадництва

Джерело: систематизовано автором за матеріалами [14; 27; 33]

Важливим інструментом є Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», спрямований на реалізацію Державної стратегії регіонального розвитку та регіональної стратегії Львівщини. Програма конкретизує цілі, завдання, заходи і показники, що безпосередньо стосуються розвитку рослинництва: підвищення урожайності культур, розширення площ під високорентабельними культурами, підтримка органічного виробництва, стимулювання кооперації та збутової інфраструктури. Приклади напрямів державного регулювання, їх зміст та вплив на галузь рослинництва наведений у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Основні напрями державного регулювання розвитку рослинництва

Напрями	Зміст регулювання	Очікуваний вплив на галузь
Економічні	Бюджетна підтримка, компенсація відсоткових ставок, інвестиційні програми, здешевлення техніки	Розширення інвестицій, підвищення продуктивності та модернізація виробництва
Правові	Закони, підзаконні акти, стандарти, регламенти	Упорядкування ринку, контроль якості та безпечності
Організаційні	Програми розвитку, регіональні стратегії, державні агенції, дорадництво	Оптимізація управління галуззю, зростання ефективності
Екологічні	Охорона ґрунтів, контроль за застосуванням ЗЗР, органіка	Поліпшення екологічного стану, збереження ресурсів
Інституційні	Кооперація, кластери, аграрні об'єднання	Розширення ринкових можливостей та інтеграція виробників

Фінансовий блок державного регулювання спрямований на зменшення ризиків та підвищення інвестиційної активності сільськогосподарських підприємств. На загальнодержавному рівні реалізуються програми:

- часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва (до 25 %);
- компенсації відсоткових ставок за кредитами для аграріїв;
- підтримки оновлення меліоративних систем та інвестицій у зрошення;
- окремі інструменти для підтримки садівництва, овочівництва, виробництва нішевих культур.

На Львівщині ці механізми доповнюються регіональними програмами співфінансування. Комплексна програма підтримки сільського господарства передбачає часткове відшкодування витрат на придбання техніки, обладнання для зберігання та доробки продукції рослинництва, на сплату відсотків за кредитами, а також підтримку малих і середніх виробників через місцеві конкурси проєктів.

Держава стимулює технічне оновлення рослинницьких підприємств та впровадження інноваційних технологій – точного землеробства, цифрового моніторингу посівів, ресурсозбережних технологій обробітку ґрунту, сучасних систем зрошення та фертигації. Програми часткової компенсації вартості техніки та обладнання, а також пільгового кредитування дозволяють господарствам Львівської області оновлювати машинно-тракторний парк, зернозбиральну техніку, обладнання для сушіння та зберігання зерна.

У документах смарт-спеціалізації та регіонального розвитку Львівщини АПК з високою часткою рослинництва розглядається як один з пріоритетів структурної модернізації економіки, що передбачає підтримку інноваційних проєктів, розвиток кластерних ініціатив навколо переробки сільськогосподарської продукції та впровадження цифрових платформ взаємодії між виробниками, переробниками та логістичними операторами.

Ефективний розвиток рослинництва неможливий без відповідної інфраструктури – елеваторних комплексів, складів, логістичних центрів,

доріг та залізничних вузлів. Державна та регіональна політика передбачає підтримку проєктів реконструкції доріг місцевого значення, що забезпечують вивезення зерна та іншої продукції рослинництва до пунктів зберігання і переробки, а також стимулює будівництво сучасних потужностей. Частина таких заходів реалізується через проєкти Державного фонду регіонального розвитку та інші інструменти підтримки громад [26].

Важливою складовою державного регулювання є розбудова системи дорадництва та підвищення кваліфікації аграріїв. Органи влади Львівщини спільно з профільними департаментами, аграрними палатами, банківськими установами, центрами зайнятості організовують семінари, тренінги, інформаційні дні для сільськогосподарських виробників щодо:

- можливостей участі в державних і регіональних програмах підтримки;
- умов кредитування та грантових програм;
- запровадження сімейних фермерських господарств;
- вимог до якості та безпечності рослинницької продукції, у тому числі для експорту.

Ці заходи сприяють поширенню сучасних технологій вирощування культур, кращому використанню фінансових інструментів і формуванню підприємницьких компетентностей сільських мешканців.

З огляду на інтенсивне використання земельних ресурсів держава посилює вимоги щодо охорони ґрунтів, впровадження протиерозійних заходів, дотримання сівозмін, зменшення хімічного навантаження, розвитку органічного виробництва. На загальнодержавному рівні діють програми підтримки меліорації, відновлення та модернізації зрошувальних систем, що є особливо актуальним в умовах кліматичних змін та нестабільності опадів, хоча найбільший акцент поки робиться на південних областях.

Для Львівщини екологічний напрям включає підтримку заходів з підвищення родючості ґрунтів, адаптивних технологій землеробства, розвитку органічного рослинництва, збереження біорізноманіття та охорони

водних ресурсів. Ці пріоритети інтегруються у стратегію регіонального розвитку та комплексні програми підтримки села.

Державне регулювання спрямоване також на стимулювання кооперації та інтеграції сільськогосподарських виробників. Підтримуються ініціативи зі створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, виробничих кластерів, асоціацій, які дозволяють дрібним і середнім господарствам об'єднувати ресурси для закупівлі техніки, спільного зберігання, переробки та збуту продукції рослинництва, а також посилювати переговорні позиції на ринку. Частина таких заходів фінансується в рамках регіональної Комплексної програми та проєктів міжнародної технічної допомоги.

Таблиця 3.4

Функції державного регулювання розвитку рослинництва

Функція	Зміст	Значення для Львівської області
Стратегічна	Формування цілей, пріоритетів, прогнозів	Узгодження розвитку рослинництва з регіональною стратегією
Регуляторна	Встановлення правил і норм	Забезпечення якості насіння, добрив, ЗЗР, захист від фальсифікату
Економічна	Бюджетна, кредитна, інвестиційна підтримка	Доступ аграріїв до фінансування, технічне оновлення
Інвестиційна	Стимулювання модернізації	Розвиток переробки, збільшення конкурентних переваг
Екологічна	Охорона земель, сівозміни	Збереження родючості ґрунтів регіону
Соціальна	Підтримка фермерства, зайнятості	Утримання населення на селі
Інформаційна	Дорадництво, цифровізація	Поширення інновацій, аналітика, агромоніторинг

Джерело: систематизовано автором за матеріалами [9; 18; 25; 26]

Узагальнюючи, напрями державного регулювання розвитку галузі рослинництва у Львівській області формують багаторівневу систему впливу

– від нормотворчості та стратегічного планування до фінансово-кредитної, інноваційно-технологічної, інфраструктурної, екологічної та інформаційної підтримки. Їх узгоджена реалізація створює передумови для підвищення урожайності культур, зниження собівартості, зростання рентабельності та зміцнення конкурентних позицій рослинницьких підприємств області як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Крім того державне регулювання розвитку галузі рослинництва забезпечує виконання ряду функцій, які наведені у табл. 3.4.

На основі аналізу сучасної нормативної бази та регіональної специфіки сформовано модель ефективної системи управління галуззю рослинництва у Львівській області, яка включає:

1) Інституційний рівень

- сильні державні структури (Мінагрополітики, Держгеокадастр, Держпродспоживслужба);
- регіональні агенції розвитку АПК;
- кооперативи, агрокластери, професійні асоціації.

2) Економічний рівень

- бюджетні програми і кредитні інструменти;
- підтримка інвестицій;
- податкові пільги для малих господарств.

3) Технологічний рівень

- точне землеробство;
- цифрові карти полів;
- моніторинг стану рослин і ґрунтів;
- агроаналітичні системи.

4) Екологічний рівень

- відновлення родючості ґрунтів;
- оптимальні сівозміни;
- екологічний контроль;
- підтримка органіки.

5) Соціальний рівень

- розвиток фермерства;
- дорадництво;
- зайнятість на селі;
- підвищення добробуту громади.

Реалізація цієї моделі дозволить підвищити ефективність вирощування рослинництва Львівщини та забезпечити його сталий розвиток у середній та довгостроковій перспективі.

3.3. Інтенсифікація як основа підвищення ефективності вирощування продукції рослинництва

Інтенсифікація у рослинництві – це процес підвищення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції за рахунок комплексу заходів, спрямованих на збільшення віддачі з одиниці площі та інших ресурсів. На відміну від екстенсивного типу розвитку, де приріст виробництва досягається через розширення посівних площ, інтенсивний шлях дозволяє збільшувати виробництво без залучення додаткових земельних угідь, що особливо актуально в умовах їх обмеженості.

Економічна сутність інтенсифікації полягає у забезпеченні більшої продуктивності ресурсів, підвищенні економічної віддачі та рентабельності виробничого процесу. Кінцевою метою є формування стійкої конкурентної позиції підприємства на ринку рослинницької продукції.

У науковій практиці виділяють чотири ключові види інтенсифікації:

- технологічна – передбачає впровадження сучасних технологічних прийомів, систем точного землеробства, автоматизованого контролю та високопродуктивної техніки;
- економічна – полягає в оптимізації використання ресурсів, зниженні собівартості та підвищенні віддачі виробничих вкладень;
- біологічна – пов'язана з використанням високопродуктивних сортів, адаптивних гібридів, оптимального живлення й захисту рослин;

- організаційна – передбачає удосконалення системи управління, логістики, структури виробництва та контролю за технологічною дисципліною.

Екстенсивний шлях базується на залученні додаткових площ та ресурсів, тоді як інтенсивний на покращанні ефективності вже наявних. У сучасних умовах інтенсивний шлях визнаний значно більш прогресивним, оскільки він:

- забезпечує вищу урожайність;
- зменшує собівартість одиниці продукції;
- підвищує рентабельність виробництва;
- сприяє раціональному використанню земельних ресурсів та їх збереженню.

Земля є основним і незамінним ресурсом рослинництва. Інтенсифікація передбачає збереження родючості ґрунтів, запобігання ерозії, раціональне використання агровиробничих груп ґрунтів та впровадження адаптивних систем обробітку. Розробка картограм агрохімічного аналізу сприяє точнішому внесенню добрив і оптимізації систем живлення.

Висока культура землеробства включає дотримання науково обґрунтованих сівозмін, структурну оптимізацію посівних площ, зменшення деградаційних процесів та впровадження ґрунтозахисних технологій. При правильній організації сівозмін продуктивність культур може зростати на 10–15 % навіть без додаткових матеріальних витрат [34].

Одним із найважливіших чинників інтенсивного розвитку є застосування високопродуктивних сортів і гібридів. Їхній генетичний потенціал визначає рівень майбутньої урожайності та стійкість до стресових факторів. Не менш значущими є:

- збалансоване внесення мінеральних і органічних добрив;
- оптимальні дози та строки внесення;
- системи захисту рослин на основі інтегрованого підходу.

Інтенсифікація виробництва неможлива без механізації та автоматизації всіх ключових процесів: від передпосівної підготовки до

збирання урожаю. Сучасні підприємства впроваджують GPS-навігацію, системи точного землеробства, моніторинг урожайності та дистанційні системи контролю стану посівів. Це дозволяє мінімізувати втрати, витрати пального та підвищити продуктивність праці [25].

Інтенсивний розвиток вимагає висококваліфікованих фахівців – економістів, агрономів, інженерів-механізаторів, ІТ-спеціалістів. Рівень підготовки персоналу впливає на правильність дотримання технологічних карт, оптимальність використання техніки та ефективність управлінських рішень.

Підвищення урожайності є основним показником, що відображає ефективність інтенсифікації. В умовах Львівської області господарства, які активно застосовують інтенсивні технології такі як добрива, засоби захисту рослин, високоврожайне насіння, точні системи посіву, демонструють стабільно вищі результати порівняно з підприємствами, які використовують традиційні технології. Інтенсифікація дозволяє знизити собівартість за рахунок:

- економії пального;
- зменшення втрат при збиранні;
- внесення добрив та засобів захисту рослин;
- оптимального використання техніки;
- скорочення ручної праці.

Завдяки підвищенню урожайності витрати розподіляються на більший обсяг продукції, що сприяє зниженню питомої собівартості.

Інтенсифікація формує зростання рентабельності через:

- збільшення товарного виходу з 1 га;
- покращання якості продукції (вищий клас зерна, вміст олії, білка);
- зменшення витрат на одиницю продукції;
- стабілізацію виробництва та мінімізацію ризиків.

Підприємства, що застосовують інтенсивні технології, здатні швидше реагувати на ринкові умови, отримувати стабільні прибутки та формувати

конкурентні переваги: якість, обсяг, стабільність поставок та нижча собівартість.

Львівська область характеризується значним різноманіттям ґрунтів, великою часткою дрібних та середніх господарств і суттєвими кліматичними коливаннями. Це створює необхідність у впровадженні адаптивних інтенсивних технологій.

Серед головних стимулюючих чинників інтенсифікації є:

- підвищення попиту на якісну аграрну продукцію;
- можливість використання державних програм підтримки;
- розвиток лізингових програм;
- впровадження технологій точного землеробства.

В свою чергу до ключових стримуючих чинників належать:

- висока вартість добрив та засобів захисту рослин;
- обмежений доступ до фінансування;
- зношеність технічного парку;
- недостатній рівень цифровізації.

Напрями підвищення економічної ефективності вирощування продукції рослинництва скорочують матеріально-технічні витрати та підвищують обсяги виробництва та прибутковість сільськогосподарських підприємств (рис. 3.2).

Оптимізація ресурсного забезпечення передбачає:

- оновлення технічного парку;
- впровадження енергоощадних технологій;
- удосконалення системи забезпечення добривами;
- залучення інвестицій.

Раціональна організація виробничих процесів та логістики дозволяє зменшити непродуктивні витрати, втрати при транспортуванні та зберіганні продукції та передбачає розвиток:

- біологізації землеробства;
- застосування органічних добрив;

- мінімального обробітку ґрунту;
- зменшення хімічного навантаження.

Рис. 3.2 – Основні напрями інтенсифікації вирощування продукції рослинництва у Львівській області

Джерело: розроблено автором

Удосконалення інтенсивних технологій дозволить:

- підвищити урожайність ключових культур на 7-15 %;

- знизити собівартість на 8-12 %;
- збільшити рентабельність виробництва на 10-18 %;
- зміцнити конкурентоспроможність господарств регіону.

Використання дронів, оптичних сенсорів, диференційованого внесення ресурсів, картограм урожайності та автоматизованих систем управління дозволить підвищити ефективність на 10-20 %.

Інтенсифікація – це стратегічний напрям підвищення ефективності рослинництва, що базується на науково обґрунтованому використанні ресурсів, впровадженні сучасних технологій і вдосконаленні управлінських процесів. Для Львівської області вона є основним шляхом забезпечення зростання виробництва, підвищення рентабельності та посилення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах нестабільності та високої конкуренції.

Нами здійснено SWOT-аналіз вирощування продукції рослинництва у Львівській області у табл. 3.1, де виявлено сильні та слабкі сторони, а також ризики та можливості їх мінімізації [16].

Проведений SWOT-аналіз свідчить, що сільськогосподарські підприємства Львівської області мають значний потенціал для розвитку рослинництва завдяки поєднанню природних, кадрових та технологічних переваг. До ключових сильних сторін належать сприятливі ґрунтово-кліматичні умови, що забезпечують можливість вирощування широкої номенклатури культур – від зернових до технічних та овочевих. Важливою перевагою є також наявність кваліфікованих агрономічних кадрів та сформовані традиції ведення землеробства, що сприяють підтриманню стабільного рівня виробництва. Окремо варто відзначити зростаючу зацікавленість господарств у впровадженні сучасних технологій: систем точного землеробства, використанні якісних добрив і засобів захисту рослин, що позитивно впливає на продуктивність.

Таблиця 3.5

SWOT-аналіз вирощування продукції рослинництва
сільськогосподарськими підприємствами Львівської області

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
• Сприятливі ґрунтово-кліматичні умови для вирощування зернових, технічних та кормових культур • Наявність багаторічного досвіду та традицій у землеробстві регіону • Доступність кваліфікованих агрономічних кадрів	• Висока фрагментованість земельних ділянок та значна частка дрібних виробників • Низький рівень оновлення техніки та висока зношеність машинно-тракторного парку • Обмежена доступність фінансових ресурсів та кредитів для малих і середніх господарств
• Зростання інтересу підприємств до сучасних технологій (мікродобрива, ЗЗР, точне землеробство) • Розвиток агропереробних підприємств у регіоні (зерномливарство, олійництво).	• Нерівномірна родючість ґрунтів та поширення деградаційних процесів (ерозія, виснаження) • Недостатня інфраструктура зберігання та логістики, особливо для овочевої продукції.
Можливості (O)	Загрози (T)
• Розвиток високопродуктивних сортів і гібридів, стійких до змін клімату • Розширення застосування цифрових технологій (GPS-навігація, супутниковий моніторинг, агродрони) • Залучення грантів і програм підтримки від держави та міжнародних організацій. • Розвиток кооперації, кластерів та інтегрованих агротехнологічних структур • Перехід на органічне виробництво та екологічні технології, попит на які зростає в ЄС	• Погодні ризики: посухи, заморозки, надмірні опади • Коливання цін на ринку зернових та технічних культур. • Зростання вартості мінеральних добрив, пального, засоби захисту рослин • Конкуренція з великими агрохолдингами інших регіонів • Логістичні труднощі та ризики внаслідок війни

Джерело: розроблено автором

Разом із тим, наявність низки слабких сторін суттєво стримує розвиток рослинницької галузі. Найбільш вагомою серед них є висока роздрібненість земельного фонду та переважання малих господарств, які мають обмежені можливості щодо інвестицій у техніку та сучасні технології. Значна зношеність машинно-тракторного парку знижує технологічну дисципліну й

призводить до підвищення виробничих витрат. Нерівномірна родючість ґрунтів та поширення деградаційних процесів – ще один критичний фактор, що потребує системного агрохімічного контролю та впровадження ґрунтозахисних технологій. Також слабким місцем залишається інфраструктура зберігання та транспортування продукції, що підвищує втрати та знижує конкурентність.

Серед зовнішніх можливостей для розвитку рослинництва варто виділити доступ до сучасного сортового матеріалу та інноваційних технологій, що дозволяють підвищити урожайність і зменшити втрати. Важливим напрямом є цифровізація агровиробництва: використання GPS-навігації, супутникового моніторингу, агродронів, які значно підвищують точність технологічних операцій. Додаткові перспективи створюють державні та міжнародні програми підтримки, а також розвиток кооперації й кластеризації, що дозволить малим і середнім виробникам отримати доступ до технічної та логістичної інфраструктури.

Разом із тим, зовнішні загрози залишаються суттєвими. Зміни клімату, зростання вартості ресурсів (добрив, пального, засоби захисту рослин), логістичні виклики та цінова нестабільність на агроринках підсилюють ризиковість виробництва. Погодні аномалії (посухи, проливні дощі, заморозки) можуть суттєво впливати на урожайність. Крім того, конкуренція з боку великих агрохолдингів інших регіонів та нестабільність ринкової кон'юнктури можуть зменшувати доходи місцевих виробників.

Узагальнюючи, можна зазначити, що для сільськогосподарських підприємств Львівської області ефективним стратегічним напрямом є активне використання своїх сильних сторін та зовнішніх можливостей для мінімізації впливу наявних слабких сторін і загроз. Впровадження сучасних технологій, розвиток кооперації, інвестиції в точне землеробство та вдосконалення управління ресурсами – це ключові чинники підвищення ефективності вирощування продукції рослинництва в регіоні.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

На основі проведеного дослідження напрямів підвищення ефективності вирощування продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області можна зробити наступні висновки та пропозиції:

1. Поняття ефективності належить до базових економічних категорій, що відображають співвідношення між отриманими результатами та витраченими ресурсами. Воно формує ядро оцінювання доцільності господарської діяльності й забезпечує зв'язок між виробничим процесом і кінцевими соціально-економічними цілями. Зміст цієї категорії змінювався відповідно до розвитку економічних систем, еволюції форм власності, рівня технологічного прогресу та суспільних цінностей. Ефективність аграрного виробництва є багатогранною економічною категорією, що потребує комплексного оцінювання. Жоден окремий показник не може повною мірою відобразити рівень ефективності, оскільки сільське господарство характеризується багатофакторністю, сезонністю, ризиками й неоднорідністю ресурсного забезпечення. У зв'язку з цим у сучасній економічній науці сформувався системний підхід до оцінки ефективності, який передбачає врахування не лише фінансових результатів, а й раціональності використання землі, праці, матеріальних ресурсів, екологічного стану виробництва та соціальної результативності.
2. Економічна ефективність аграрного виробництва – це інтегральна характеристика результативності діяльності підприємства, що відображає співвідношення між отриманим економічним результатом і витраченими ресурсами. У практиці аграрного аналізу вона визначається системою ключових показників, які дозволяють оцінити результативність виробництва з різних позицій: прибутковості, рентабельності, фінансової стійкості та інтенсивності використання ресурсів.
3. Для України зростання обсягів виробництва продукції рослинництва має стратегічне значення для розвитку національної економіки, адже

успішний розвиток даної галузі створює платформу для ефективного функціонування суміжних секторів. Продовольча безпека країни напряду залежить від підвищення рівня ефективності вирощування культур рослинництва. Саме тому розв'язання питання підвищення ефективності виробництва рослинницької продукції є надзвичайно актуальним на сучасному етапі економічного розвитку України в цілому, а також Львівської області зокрема, і вимагає невідкладного вирішення. Саме це й зумовило вибір теми цієї кваліфікаційної роботи.

4. За досліджуваний період у посівних площах аграрних підприємств Львівської області відбулися незначні зміни. Площа зернових та зернобобових культур зменшилася на 5,0 %, в тому числі зернових озимих та зернових ярих – на 0,4 % та 10,9 % відповідно, а площа зернобобових зросла на 8,6 %. Площа технічних культур, а також овочевих та баштанних продовольчих культур за досліджуваний період також зросла на 16,4 % та 0,5 % відповідно. В той же час площа кормових культур скоротилась на 7,7 %.
5. Розмір площі під зерновими та зернобобовими культурами у 2022 р. по відношенню до 2024 р. скоротилися з 47,3 % до 40,9 % або на 6,4 пункти; кормових культур – з 15,2 % до 7,9 % або на 7,3 пункти; овочевих та баштанних продовольчих культур з 18,8 % до 18,7 % або на 0,1 пункти. Проте, за цей же період площа технічних культур виросла з 18,7 % до 32,5% або на 13,8 пункти.
6. Зміни, які відбулись за досліджуваний період показують, що посівні площі усіх сільськогосподарських культур у господарствах усіх категорій, сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення зросли на 0,3 %, 2,6 % та 1,4 % відповідно. Площі зернових та зернобобових культур у господарствах усіх категорій та сільськогосподарських підприємствах скоротились на 5,0 % та 11,7 %, а у господарствах населення зросли на 6,0 %. Цукровий буряк, соняшник, ріпак і кольза за досліджуваний період вирощувалися тільки у господарствах усіх категорій

та сільськогосподарських підприємствах. Площі під цукровим буряком, ріпаком і кользою зросли на 6,7 % і 10,3 %, а під соняшником скоротились на 59,8 %. Площі під картоплею у господарствах усіх категорій та господарствах населення зросли на 0,9 % та 1,1 %, а у сільськогосподарських підприємствах зменшилися на 5,6 %. Посівні площі під овочевими культурами у господарствах усіх категорій, сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення зросли на 1,6 %, 17,7 % та 0,5 % відповідно. Поряд з тим посівні площі кормових культур у господарствах усіх категорій та господарствах населення скоротились на 7,7 % і 8,5 %, а у сільськогосподарських підприємствах, навпаки, зросли на 6,7 %.

7. Аналіз показників свідчить про спеціалізацію сільськогосподарських підприємств Львівської області у 2024 р. на вирощуванні продукції рослинництва (62,6 %). Інша частина питомої ваги припадала на тваринницьку (24,1 %). У структурі товарної продукції рослинництва трійку перших за найбільшою питомою вагою займали технічні культури (27,0 %), зернові та зернобобові культури (23,4 %) та овочеві та баштанні продовольчі культури (19,7 %).
8. Урожайність цукрового буряка, соняшника, ріпака і кользи, картоплі, а також овочевих, плодових та ягідних культур також зросли на 0,1 %, 6,8 %, 1,3 %, 0,5%, 1,0 % та 6,8 % відповідно. Проте, урожайність кормових культур скоротилась на 4,3 %. Показники свідчать про те, що урожайність зернових та зернобобових культур у господарствах усіх категорій, сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення збільшилась на 5,6%, 11,0% та 1,3%. Цукровий буряк, соняшник, сою, ріпак і кользу у 2022-2024 рр. сіяли тільки у господарствах усіх категорій та сільськогосподарських підприємствах, і у них їх показник зріс на 0,1 %, 6,8 %, 23,7 % та 1,3 % відповідно. Урожайність картоплі у господарствах усіх категорій, сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення у 2024 р. в порівнянні з 2022 р. збільшилась на 0,5 %, 7,1 % та

3,5 % відповідно, плодових та ягідних культур – на 15,8 %, 8,9 % та 3,2 %. Поряд з тим, урожайність овочевих культур у 2024 р. зросла тільки у господарствах усіх категорій та сільськогосподарських підприємствах – на 1,0 % та 0,5 %, а у господарствах населення вона залишалась незмінною, на рівні 2022 р.

9. Зміни урожайності та посівних площ призвели до змін показників валових зборів. У 2024 р. в порівнянні з 2022 р. валові збори зернових та зернобобових культур, в тому числі озимих, та зернобобових зросли на 0,6 %, 3,0 % та 19,7%, а ярих зернових знизились на 1,8 %. Валові збори цукрового буряка, ріпака і кользи, картоплі, а також овочевих та плодових та ягідних культур також зросли на 6,7 %, 92,7 %, 11,2%, 1,0 % та 3,8 % відповідно. Проте, урожайність соняшника та кормових культур знизилась на 56,9 % та 11,5 %.
10. Виробництво зернових та зернобобових культур за 2022-2024 рр. зросло у господарствах усіх категорій та господарствах населення на 0,6% та 7,3%, а у сільськогосподарських підприємствах знизилось на 1,7 %. Цукровий буряк, соняшник, сою, ріпак і кользу у 2022-2024 рр. виробляли тільки у господарствах усіх категорій та сільськогосподарських підприємствах. Їх виробництво (окрім сої) зросло на 6,7 %, 92,7 % та 11,1 %. Вирощування сої проте значно скоротилося, на 56,9 %. Валовий збір картоплі у господарствах усіх категорій, сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення зріс на 0,1%, 2,7 % та 6,5 %, плодових та ягідних культур – на 2,5 %, 1,2 % та 2,9 % відповідно. Одночасно, виробництво овочевих культур виросло у господарствах усіх категорій та сільськогосподарських підприємствах на 0,4 % та 8,2 % відповідно, а у господарствах населення зменшилося на 22,8 %.
11. Собівартість вирощування сільськогосподарських культур – один із ключових показників економічної ефективності вирощування продукції рослинництва. Вона характеризує витрати виробництва продукції, що дозволяє визначити порогову ціну реалізації, рентабельність та резерви

скорочення витрат. Аналіз показує, що відбулися певні зміни у структурі собівартості за досліджуваний період. Так, з початку 2024 р. найбільший показник у структурі витрат належав загальним матеріальним витратам і складав 56,0 %. З попереднім роком він знизився на 0,8 пункти. Серед показників матеріальних витрат найбільшу частину складали: витрати на мінеральні добрива у розмірі 23,7 %, посадковий матеріал та насіння – 9,1 %, пальне і мастило – 7,1 %. Витрати на оплату праці складали 4,4 %, і на 0,1 пункти відбулося їх зростання. Зросли також інші прямі витрати на 0,3 пункти та загальновиробничі витрати – на 0,4 пункти.

12. Обсяг реалізації сільськогосподарськими підприємствами Львівської області таких видів продукції рослинництва як цукровий буряк, картопля та овочеві культури відповідно на 11,5 %, 3,0 % та 1,1 %. Поряд з тим, відбулося скорочення обсягів реалізації зернових та зернобобових, в тому числі пшениці, кукурудзи, ячменю, жита та гречки на 5,5 %, 6,7 %, 5,0 %, 7,8 %, 8,9 % та 7,1% відповідно.
13. У 2024 р. надходження усіх головних видів продукції рослинництва зросли. Так зернових та зернобобових культур, в тому числі пшениці, кукурудзи, ячменю, жита та гречки зросло на 17,1 %, 17,5 %, 17,1 %, 18,6%, 16,7 % та 17,9 % відповідно. Обсяги надходження цукрового буряка, картоплі та овочевих культур також виросли на 6,7 %, 8,3% та 6,7% відповідно.
14. Середні ціни на зернові та зернобобові культури знизились на 6,0 % у 2024 р. в порівнянні з 2022 р. Одночасно з цим, середні ціни на цукровий буряк, картоплю та овочеві культури зросли на 15,3 %, 3,5% та 3,2 %.
15. Кінцевим показником результативності функціонування аграрного підприємства є рівень рентабельності, який дає змогу комплексно оцінити ступінь окупності понесених витрат. Зростання рентабельності є свідченням підвищення ефективності виробництва, що, у свою чергу, створює передумови для підвищення рівня оплати праці, поліпшення умов праці та добробуту працівників. Проведене дослідження вказує, що

у 2024 р. виробництво основних видів рослинницької продукції в господарствах Львівської області залишалося рентабельним. Найвищий рівень рентабельності зафіксовано при виробництві цукрового буряка (16,5 %), а найнижчий при виробництві зернових та зернобобових культур (4,0 %).

16. Рациональна структура посівних площ та науково обґрунтована система сівозмін є фундаментальними елементами ефективного ведення рослинництва. Оптимізація структури посівних площ та впровадження науково обґрунтованих сівозмін є ключовою складовою стабільного розвитку рослинництва. Вони забезпечують раціональне використання земельних і матеріальних ресурсів, сприяють збереженню родючості ґрунтів і формують передумови для отримання високих і стабільних урожайних результатів. У комплексі з іншими елементами технологічної оптимізації раціональна структура посівів стає важливою умовою підвищення економічної та екологічної ефективності агровиробництва.
17. Враховуючи практику господарств Львівської області та середні темпи зростання урожайності після впровадження інноваційних технологій (10-25 % залежно від культури), у прогностичних розрахунках використано помірно-оптимістичний сценарій: зростання на 10 % у 2025 р., 15 % у 2026 р. та 20 % у 2027 р. відносно базового рівня. Прогноз урожайності на 2025–2027 рр. базується на комплексній оцінці фактичних даних, тенденцій технологічного розвитку, економічних мотивів модернізації агровиробництва та природних особливостей Львівської області. Отримані результати відображають найбільш імовірний сценарій розвитку галузі за умови збереження поточних темпів упровадження технологічних інновацій і раціонального використання ресурсів.
18. Напрями державного регулювання розвитку галузі рослинництва у Львівській області охоплюють комплекс правових, фінансових, організаційних та інституційних інструментів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва, зміцнення продовольчої безпеки

регіону, адаптацію до кліматичних змін та умов воєнного часу. Вони реалізуються як через загальнодержавну аграрну політику, так і через спеціалізовані регіональні програми Львівської обласної військової адміністрації та органів місцевого самоврядування. Важливою складовою державного регулювання є розбудова системи дорадництва та підвищення кваліфікації аграріїв. Органи влади Львівщини спільно з профільними департаментами, аграрними палатами, банківськими установами, центрами зайнятості організовують семінари, тренінги, інформаційні дні для сільськогосподарських виробників.

19. Економічна сутність інтенсифікації полягає у забезпеченні більшої продуктивності ресурсів, підвищенні економічної віддачі та рентабельності виробничого процесу. Кінцевою метою є формування стійкої конкурентної позиції підприємства на ринку рослинницької продукції.
20. Основними напрямками підвищення ефективності вирощування продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області на перспективу є:
 - забезпечення внесення раціональних норм органічних і мінеральних добрив;;
 - упровадження високопродуктивних сортів та гібридів сільськогосподарських культур;
 - удосконалення й оптимізацію структури посівних площ на основі науково обґрунтованих рекомендацій із обов'язковим урахуванням природно-економічних умов регіону;
 - підвищення продуктивності праці і зниження собівартості продукції;
 - застосування сучасних форм організації та стимулювання праці;
 - активне впровадження інноваційних технологій вирощування та досягнень науково-технічного прогресу;
 - вдосконалення виробничої структури та системи управління підприємствами аграрного сектору.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія. К.: КНЕУ, 2016. 292 с.
2. Барановський О. І. Економічна ефективність аграрного виробництва: теорія і практика. К.: ННЦ ІАЕ, 2021. 312 с.
3. Березівський З. П. Стан і перспективи зерновиробництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області. *Аграрна економіка*. 2019. Т. 12. № 3–4. С. 49–54.
4. Бородіна О. М., Прокопа І. В. Економічна ефективність аграрного виробництва: теорія, методологія, практика. К.: ННЦ ІАЕ, 2023. 292 с.
5. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
6. Герасимів З. М. Сталий розвиток сільського господарства. *Агросвіт*. № 9. 2016. С. 16-19.
7. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695-2020-п, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.10.2025).
8. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні URL: <https://minagro.gov.ua/file-storage/reyestr-sortiv-roslin> (дата звернення: 10.10.2025).
9. Дугієнко Н. О., Лева В. Е. Сучасні тенденції розвитку аграрного сектору України. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 25. С. 99-107.
10. Збарський В. К. Економіка сільськогосподарського виробництва. К.: КНЕУ, 2022. 367 с.
11. Історія економічних вчень: підручник; за ред. В. М. Тарасевича, Ю. Є. Петруні. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 352 с.
12. Кісіль М. І. Економічна ефективність аграрного виробництва. Київ: ННЦ ІАЕ, 2019. 312 с.

13. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
14. Концепція державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1437-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
15. Крижан Я. В., Запірченко Л. Д. Підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва. *Напрями економічного зростання та інноваційного розвитку підприємств : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. студ., аспір. та молодих учених, 12 квіт. 2019 р.* Кропивницький : КНТУ, 2019. С. 58–60.
16. Кропивко М. Ф. Розвиток аграрного сектору економіки в умовах інноваційних трансформацій. К.: НДІ «Украгропромпродуктивність», 2022. 254 с.
17. Лупенко Ю. О., Захарчук О. В. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства України. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 9-18.
18. Мазур Г. Ф. Організація і механізми стимулювання розвитку агропромислового виробництва : монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2014. 369 с.
19. Майовець Я. М. Дослідження ефективності інноваційного розвитку аграрного сектору. *Інноваційна економіка*. 2018. № 11. С. 9–18.
20. Месель-Веселяк В. Я. Теоретичні основи ефективності аграрного виробництва. К.: ІАЕ, 2017. 290 с.
21. Олійник Т. Г., Мельник І. О., Горобченко О. А. Економіка аграрного виробництва : курс лекцій. Миколаїв : МНАУ, 2019. 105 с.
22. Омеляненко Г. Г. Концептуальні положення відновлення та розвитку зернового виробництва в Україні. *Економіка АПК*. 2015. № 12. С. 5–8.
23. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб.; за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

24. Павлова Г. Є., Приходько І. П. Ефективність виробництва продукції рослинництва як фактор забезпечення економічної безпеки сільськогосподарського підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 15, ч. 2. С. 60–63.
25. Пархомець М. К., Уніят Л. М., Чорна Н. П. Активізація використання енергоощадних технологій в рослинництві – запорука ефективного розвитку економіки підприємств України. *Інноваційна економіка*. 2021. № 5–6. С. 57–65.
26. Плєскач В. Л., Кулик А. В. Методологічні засади державного регулювання фінансово-економічного розвитку. *Фінанси України*. 2013. № 10. С. 27-35.
27. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 р. №1877- IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>. (дата звернення: 04.11.2025).
28. Прокопа І. В. Економічна ефективність аграрного виробництва в умовах глобальних викликів. Київ: ННЦ ІАЕ, 2021. 304 с.
29. Прокопчук Л. М. Управлінські заходи впливу на ефективність виробництва продукції рослинництва. *Вісник Харківського національного аграрного університету*. Серія : Економічні науки. 2015. № 2. С. 120–126.
30. Про насіння та садивний матеріал: Закон України від 26.12.2002 р. № 411-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-15#Text> (дата звернення: 02.11.2025).
31. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 10.07.2018 № 2496-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення: 23.10.2025).
32. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 21.07.2020 № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення: 03.11.2025).

33. Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019р. №722/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 01.11.2025).
34. Романюк І. А. Нові чинники та концепції здійснення інтенсифікації сільського господарства. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 4 (36). С. 60-63.
35. Саблук П. Т. Економічні відносини та дохідність агропромислового виробництва. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 147-154.
36. Сікало М. В. Ринок зерна як об'єкт державного регулювання. *Теорія та практика державного управління*. 2017. №1(56). С.45-48.
37. Сільське господарство Львівської області 2024: Статистичний збірник. *Головне управління статистики у Львівській області*. Львів, 2025. 88 с.
38. Сміцков Д. С., Карагезов А. С., Прищепа А. Д. Підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва розробкою сільськогосподарського робота. *Молодь і технічний прогрес в АПВ : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 26–27 листоп. 2024 р.* Харків : ДБТУ, 2024. – С. 354–356.
39. Статистичний щорічник Львівської області за 2021 рік. *Головне управління статистики у Львівській області*. Львів, 2022. 301 с.
40. Шпикуляк О. Г. Ефективність аграрного виробництва в системі сталого розвитку. Київ: ННЦ ІАЕ, 2020. 268 с.
41. Gorikhovskyi M. Development of farms and their place in agricultural production of Ukraine. *Agricultural and Resource Economics*. 2017. Vol. 3, №. 4. P. 5–21.
42. Moldavan L. Efficiency in Agricultural Sector: Trends and Innovations. Warsaw: Polish Academy of Sciences, 2021. 176 p.